

Vita az RMDSZ-nek „A nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről” szóló törvénytervezetéről

Az MSZP Közép- és Kelet-európai Tagozat 1994. március 10.

Tabajdi Csaba:

Ma a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetségének kisebbségi törvénytervezetét vitatjuk meg. Ez az esemény egy sorozat része, hiszen egykét hónappal ezelőtt megvitattuk Ukrajna és az az ukrajnai kisebbségek helyzetét, megvitattuk a VMDK magyar autonómiakonceptióját és a mai szakmai fórumon – mert ez a fórum elsősorban szakmai –, megvitatjuk az RMDSZ kisebbségi törvénytervezetét.

Szeretettel köszöntöm tagozati ülésünkön Markó Béla szenátort, az RMDSZ elnökét. Köszöntöm Varga Attila, Sinkó István képviselőket és Csapó József szenátor urat. A mai vitán az előzetes programnak megfelelően Markó Béla, az RMDSZ elnöke szól arról, hogy hogyan és milyen körülmények között született meg ez a kisebbségi törvénytervezet, majd felkért előadóink mondanák el róla szakmai véleményüket. A felkért előadók közül Lőrincz Csaba, a Fidesz szakértője ma Szlovákiában van, írásban fogja eljuttatni a véleményét.

Markó Béla, az RMDSZ elnöke

Mindenekelőtt szeretném megköszönni ezt az alkalmat, amely lehetőséget nyújt arra, hogy az RMDSZ-nek a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről szóló törvénytervezete nyilvánosságot kapjon, és hogy sor kerülhetett erre a szakértői konzultációra. Nagyon fontos, hogy ez a dokumentum – mely meggyőződésünk szerint tartalmazza a Romániában élő magyarság, a romániai magyar közösség számára megfelelő jogi kereteket – minél nagyobb nyilvánosságot kapjon, otthon Romániában, itt Magyarországon vagy Európa-szerte, azokban az európai intézményekben is, amelyek különösen az utóbbi időben mindenképpen ki-

Keletről Nyugatra Európa közepén

fejleszték azon igényüket, hogy a kisebbségi kérdés, a nemzeti kérdés általános európai rendezés tárgyává váljék. Érzékeljük ugyanakkor azt is, hogy bizonyos alapelvekben, bizonyos általános koncepciókban mindmáig nem mondható az, hogy létezne egy valóban általános európai konszenzus. Nekem az RMDSZ elnökeként, politikusként, nem lehet az a tisztem, hogy valamiféle szakértői ismertetést tartsak erről a törvénytervezetről, és, hogy jogászai, szakértői megközelítéssel beszéljek erről a dokumentumról, hiszen éppen azért vagyunk itt, hogy a jelenlevő szakértők véleményét meghallgassuk és valamiképpen konzultációvá váljék ez a tanácskozás.

Ez a törvénytervezet nagyon hosszú munka eredménye. Nagyon hosszú viták konklúziója. Abból a szempontból véglegesített dokumentum, hogy benyújtottuk a Román Parlament Képviselő Házába, ahol egyelőre egy külön erre a célra összeállított bizottság kíván foglalkozni ezzel a dokumentummal. Az is nyilvánvaló, hogy amennyiben szükséges az ebben a törvénytervezetben megfogalmazott elveket pontosítani, jobban körvonalazni, igazítani, erre mindenképpen lesz még lehetőség. Hiszen, miközben bizonyos kisebbségi jogokat ez a törvénytervezet részletesen szabályoz és részletesen kifejti, ugyanakkor más alapelveket csak összefoglaló módon statuál.

E dokumentum pontos címe: *Törvénytervezet a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről*. Már a címben is jelezni kívánjuk azt, hogy egyrészt nemcsak nemzeti kisebbségekről, hanem olyan közösségekről, nemzeti kisebbségekről beszél ez a tervezet, amelyek önmaguk helyzetét, saját sorsukat a belső önrendelkezés elve alapján kívánják rendezni és kezükbe venni. Másrészt úgy érzem, hogy már a címben is szerepel az az alapvető gondolat, amely ebben a dokumentumban részletesen benne van, és pedig az, hogy a Romániában élő nagy számú *magyar közösségek helyzetét csak az autonómia statuálásával, csak a különböző autonómia-formák lehetővé tételével tudjuk rendezni*, illetve ezt a rendezést csak ezeknek az autonómiaformáknak a segítségével tudjuk elképzelni. Az RMDSZ konszenzust kiváltó konklúziója ebben a pillanatban egyértelmű, határozott, világos RMDSZ vélemény. Ezt a helyzetet megoldani csak az autonómiaformáknak a segítségével, a személyi elvű autonómia, a kulturális autonómia, a sajátos státusú helyi önkormányzatok és a regionális autonómia segítségével lehet. Ez a dokumentum ilyen szempontból sokkal tágabb keretet jelent, mint önmagában egy nyelvtörvény, vagy önmagában egy kisebbségi törvény, hiszen a mi szervezetünk számára programértékű.

Az RMDSZ-ben ennek a törvénytervezetnek a kidolgozása hosszas, majdnem négy esztendőes folyamatot jelentett. Hiszen 1989 decemberétől – ennek a szervezetnek a megalakulásától – kezdődően nem állítható az, hogy konszenzus lett volna, hogy általános és közös vélemény lett volna azzal kapcsolatosan, hogy milyen jogi kereteket kell kialakítani e közösség számára, hogy milyen jogi megoldások segítségével lehet a romániai magyarság sorsát rendezni. Hosszas folyamat, hosszas belső viták, szakértői konzultációk és tanácskozások után jutott el idáig az RMDSZ, lépésről-lépésre. Egyesek szerint viszonylag lassan, szerintem is valóban lassan, de ugyanakkor ennek a lassúságnak megvolt az az előnye és megvolt az a hozadéka, hogy az így kialakított vélemény az közös vélemény, amelyet senki meg nem

kérdőjelez, és ez tulajdonképpen az RMDSZ és az általa képviselt tömegek véleménye is.

Ennek a folyamatnak a legelső és talán a legfontosabb állomása az 1992 őszén, Kolozsváron elfogadott Nyilatkozat. Az az állásfoglalás, amely tartalmazza azt a gondolatot, hogy a romániai magyarság a belső önrendelkezés jogát kéri magának, a belső önrendelkezés elve alapján kívánja saját sorsát rendezni. A következő lényeges, fontos állomás tavaly, 1993 januárjában a brassói kongresszuson elfogadott Program, amely már konkretizálja is a kolozsvári Nyilatkozatban szereplő alapelvet olyan értelemben, hogy kimondja, ezt a rendezést a különböző autonómiaformák alapján kell elképzelni. Néhány hónap múltán eljuthatott a szervezet a véleményünk szerint mindmáig a legfontosabb állomásig, ahhoz, hogy megfogalmazta ezt a törvénytervezetet.

Hagyományai, előzményei is feltárhatók ennek a törvénytervezetnek. A trianoni békeszerződés után kisebbségi helyzetbe kerülvén, a romániai magyarság értelmisége, politikus gárdája folyamatosan gondolkodott arról, hogy miképpen, milyen megoldásokkal lehetne egy kisebbségbe került közösség sorsát, helyzetét rendezni. Ennek vannak kiemelkedő állomásai és dokumentum-előzményei. Hadd utaljak Jakabffy Elemérnek két világháború közötti nagyon fontos munkájára, amely végül is egy konkrét, bár soha meg nem valósult, a román parlamentben soha vitára nem került törvénytervezetben is lecsapódott. Hadd utaljak a második világháború utáni különféle elképzelésekre, jó, vagy kevésbé jó dokumentumokra, amelyek mind-mind az előzményét jelentik ennek a mostani törvénytervezetnek. Nem beszélve egy olyan másfajta előzményről is, amely az erdélyi autonómiahagyományt jelenti. Arról a több évszázados hagyományról, amely egyértelműen felmutatható akkor, amikor mi Erdélyben, Romániában autonómiát kérünk egy nemzeti közösség számára. Nagyon jól felmutatható a székely autonómia hagyománya, de felmutatható a mára már sajnos teljesen eltűnt, vagy eltűnőben levő németség hagyománya is. A *Szász universitas* emléke még él, sajnos, már csak történelmi emlékként. Ezt is e dokumentum előzményei közé kell számítanunk.

Mint ahogy beszélnünk kellene ennek a törvénytervezetnek a romániai környezetéről, jogi, törvényes és alkotmányos környezetéről is. Nyilvánvaló, hogy azért van szükség ilyen törvényre, azért került be az Európa Tanács ajánlásai közé is akkor, amikor tavaly szeptemberben Romániát az Európa Tanácsba felvették, mert Romániában ebben a pillanatban sem az alkotmányos, sem a törvényes rendelkezések ilyen szempontból nemcsak hogy nem megfelelőek, de diszkriminatív, megszorító intézkedésekkel korlátozzák nemcsak a nemzeti kisebbségeknek nemcsak közösségi, hanem egyéni jogait is.

A Román Alkotmány nemzetállamként definiálja Romániát. Ebből a nemzetállami definícióból következik *implicit* az, hogy tulajdonképpen egyetlen nemzetállamként kívánják a jövőben Romániát elképzelni. Bár ugyanennek az alkotmánynak a 6. cikkelyében szerepel az az intézkedés, mely szerint Romániában a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van nyelvi, vallási, etnikai önazonosságuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kinyilvánításához, ez a cikkely nyilvánvaló ellentmondásba kerül már az Alkotmány 1. cikkelyével – tehát a nemzetállami definícióval, valamint azokkal a későbbi rendelkezésekkel, melyek

Keletről Nyugatra Európa közepén

szerint Romániában egyetlen hivatalos nyelv a román és más hasonló megszorításokkal, akár az Alkotmányban, akár a törvényekben szereplő intézkedésekkel. Világos, hogy az Alkotmány eme 6. cikkelyének az érvényesítésére nemcsak a diszkriminatív gyakorlatban, hanem tulajdonképpen a létező törvényes keretek és alkotmányos keretek szempontjából sincsen lehetőség.

Utalnom kell a törvénytervezet európai környezetére is. Kollégáim úgy építették fel ezt a dokumentumot, hogy a létező európai egyezményekből, szerződésekből és dokumentumokból – amelyekből egyesek sajnos mindmáig csak ajánlás értékűek, például az Európa Tanács 1201. Ajánlása – bontották ki a mi elképzeléseinket. A törvény alapelvei tehát nem csak, hogy nincsenek ellentmondásban ezekkel az európai elvekkel és eszmékkel, hanem éppenséggel ezekre támaszkodnak. Miután tavaly ősszel az RMDSZ Szövetségi Képviselőinek Tanácsa, tehát a mi legfelsőbb döntéshozó fórumunk elfogadta, rövid időre rá benyújtottuk a Román Parlamentnek. Többek között abból is kiindulva, hogy az Európa Tanács feltételei, ajánlásai között szerepel egy ilyen kisebbségi törvénytervezet elfogadása. Ezzel párhuzamosan készül, de még mindig nem készült el a kormány által létrehozott Kisebbségi Tanácsban egy másik kisebbségi törvénytervezet, amely nagyon sok pontjában lényegesen különbözik a mi elképzelésünktől, és ami a legfontosabb, hogy ez csak bizonyos általános kérdéseket rendezne, azokat sem kielégítő módon. Nagyon általános, nagyon laza, nagyon kétértelmű nyelvtörvényi jellege lenne annak a kisebbségi törvénytervezetnek. Ha egyáltalán megszületik és ha egyáltalán a Román Parlament elé kerül.

Kérdezhetnék, kérdezik is nagyon sokan, hogy milyenek az esélyei ennek a törvénytervezetnek. Ezeket az esélyeket latolgatni lehet. A jelenlegi romániai belpolitikai viszonyok között ilyen prognózisokat készíteni egyrészt könnyű, másrészt nehéz. Ha azt vesszük, hogy a parlamenti többség, maga a kormány szélsőséges nacionalista pártokra támaszkodik, akkor a közeljövőben egy ilyen törvénytervezet elfogadásának minimálisak az esélyei, hiszen a jelenlegi politikai helyzetben nemhogy előre lépni nem tudunk, hanem azt is eredményként kell elkönyvelnünk, ha a meg-megújuló nacionalista támadásokat ki tudjuk védeni. Úgy véljük viszont, hogy az az általános európai igény, – amely nem minden esetben egyértelmű, ezt is nagyon jól tudom, mert a jugoszláv és más kérdések megoldatlanságával terhelt, de mégiscsak létezik. A mi meggyőződésünk is, hogy ilyen általános európai, kétoldalú és többoldalú garanciák segítségével rendezhető valóban a kisebbségi, a nemzeti kérdés. Ha ezt – a nagyon sokszor egyelőre kétértelmű folyamatot – is figyelembe vesszük, akkor talán mégiscsak több esélyt adhatunk ennek a törvénytervezetnek.

Bíró Gáspár kisebbségi szakértő

Nagy megtiszteltetésnek érzem, hogy egyáltalán hozzászólhatok ehhez az anyaghoz, amit a magam részéről történelmi jelentőségű dokumentumnak tekintek. Nemcsak a dokumentu-

mot magát, hanem azt a tényt, hogy a romániai magyarság legitim szervezete, az RMDSZ előrukkolt végre ezzel a tervszöveggel és ezt hivatalosan fel is vállalta. Nem fogok belemenni dogmatikai vitákba, vagy fogalom analízisbe, mert azt meg fogják tenni a későbbiekben nálam kompetensebb felszólalók. Azt a gondolatot szeretném kifejtetni, miszerint véleményem szerint ez a tervezet mind szövegében, mind szellemében teljesen megfelel a létező, releváns nemzetközi jogyagnak, beleértve a nemzetközi jog elsődleges forrásait, a nemzetközi szerződéseket és az ún. soft law-típusú jogot („puha”, nem kötelező erejű szerződésen alapuló jog), vagyis az ajánlásokat, a különböző politikai nyilatkozatokat, politikai jellegű dokumentumokat.

A kötelező érvényű dokumentumok közül nyilvánvaló, hogy első helyen említendő a Polgári és Politikai Jogok Egyezség Okmánya, annak is a 27. §-a, amelyben az áll, hogy azokban az államokban, amelyekben etnikai, vallási, vagy nyelvi kisebbségek élnek, nem lehet megtagadni azon személyeknek a jogát, amelyek ezen kisebbségekhez tartoznak, hogy egyénként vagy közösségben – és háromszor aláhúznám ezt, hogy közösségben – gyakorolhassák kultúrájukat, vallásukat, és használják az anyanyelvüket. Azért húznám alá háromszorosan is ezt, hogy közösségben, mert a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezség Okmányának a *Magyar Közlönyben* megjelent hivatalos magyar fordítása nem adja vissza hűen az eredeti szövegnek a tartalmát. A magyar szövegben úgy áll, hogy ezek a személyek együttesen, a csoport más tagjaival együttesen gyakorolhatják a jogaikat, míg az eredeti angolban egyértelműen az „in community” szó szerepel. Tehát ezt csak közösségként lehet lefordítani, nem pedig együttesenként. Ha együttesen lenne, akkor azt mondanánk, hogy „together”.

Ezt azért fontos kiemelni, mert ez a szöveg kifejezetten a közösségek kategóriáját állítja a középpontba, és a közösség, a közösségi jogok fogalomrendszerében állítja fel azokat a téziseket, amelyeket olvashatunk. Ilyen szempontból a szöveg teljesen megfelel a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezség Okmánya 27. szakasza előírásainak. Ezt az egyezség okmányt Románia – éppen úgy, mint Magyarország, aláírta és részese ennek az egyezménynek, okmányának. Nem emlegetném itt fel az EBEÉ-n belül az utóbbi években keletkezett dokumentumokat, amelyek politikai konszenzus tárgyát képezik. Ezek a dokumentumok még tovább is mennek ennél a tervezetnél. Nem emlegetném fel az Európa Tanácsban született ajánlásokat, illetve a most ott folyamatban levő kodifikációs munkát. Pusztán egy olyan dokumentummal hasonlítanám össze ezt a szöveget, amely univerzális jellegű. Ez a dokumentum az 1992. december 18-án az ENSZ 47. Közgyűlése által New Yorkban megszavazott *Nyilatkozat a nemzeti, etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól*.

Az RMDSZ dokumentumában olvashatjuk a *kollektív identitás* kategóriáját, illetve a kollektív identitáshoz való jog kategóriáját. Az imént említett ENSZ nyilatkozat 1. szakasza ezt a kategóriát már említi. Tehát van nemzetközi jogi alap e kategória használatára. Az 1. § (1) bekezdés a következőképpen hangzik az ENSZ dokumentumban: „Az államok védik a területükön élő kisebbségek létét, valamint nemzeti vagy etnikai, kulturális, vallási és nyelvi identitását, és ösztönzik ezen identitás támogatásának feltételeit.” Ez ENSZ-bikkfanyelv, na-

Keletről Nyugatra Európa közepén

gyon csúnyán hangzik, de megpróbálja hűen visszaadni az angol eredetit, ami nem kevésbé szikár és nem kevésbé stílustalan. Lényeg az, hogy a kategória most már formálisan is szerepel egy univerzális jellegű ENSZ dokumentumban, amely nem kötelező, tehát jogilag nincs kötelező érvénye, de mivel közfelkiáltással fogadta el 1992-ben az ENSZ Közgyűlése, ez mindenképpen egy olyan politikai standard, amelyhez illene alkalmazkodni, és illik is alkalmazkodni.

Egy másik kategória, ami a preambulumban szerepel, ez a belső önrendelkezés kategóriája, amely heves vitákat váltott ki és továbbra is heves viták keresztútjében áll. A szövegbe egyértelműen kiderül, hogy a belső önrendelkezés, legalábbis az én olvasatomban, az RMDSZ szerint a saját intézményi rendszerhez való jogot jelenti elsősorban. Az ENSZ Közgyűlés imént emlegetett nyilatkozata szintén tartalmaz szöveget e tekintetben, konkrét megfogalmazást. A 2. § (4) bekezdése a következőképpen hangzik: „A kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van saját (aláhúznám), saját egyesületeik létrehozására és fenntartására. Az a munkacsoport, amely megszövegezte ezt a tervezetet – amelynek én is, mint szakértő tagja voltam 1991 decemberében –, egy jelentést csatolt ehhez a dokumentumhoz, amelyben magyarázza, hogy mi és miért van ebben a dokumentumban. Hozzáfüzi, hogy ebben a kontextusban az egyesületnek, a *socialisation* szónak, vagy fogalomnak egy tágabb jelentést kell tulajdonítani; benne foglaltatnak a társadalmi és kulturális intézmények is. Nos, a belső rendelkezés így felfogott kategóriának – idézem az RMDSZ szöveget: „elfogadva, hogy a belső rendelkezések a saját intézményrendszerhez való jog minden, önmagát autonóm közösségnek nyilvánító nemzeti kisebbséget megillet” – is megtaláljuk az ENSZ nyilatkozatban a megfelelőjét.

Szeretném még röviden néhány vitát kiváltott szakasznak vagy tézisnek a tükörcsüvét bemutatni. Az RMDSZ-tervezet 2. §-ában foglaltatott önazonossághoz való jog. – A 4. §-ban a szülőföldhöz való jog. Ezek mind megtalálhatók az imént idézett ENSZ nyilatkozat 2. szakaszában. Az RMDSZ-tervezet 3. §-a, az állam elismeri és garantálja valamennyi nemzeti kisebbség és autonóm közösség, annak etnikumai és tagjai számára a teljes és sérthetetlen egyenjogúságot, továbbá a nemzeti vagy etnikai identitás szabad nyilvánításához való jogot és annak szabad gyakorlását – megtalálható az ENSZ nyilatkozat 2. §-ban. A helyi öngazgatási autonómia, regionális autonómia, illetve a hivatalos nyelv, ami az RMDSZ-tervezet 6. §-ban szerepel, szintén megtalálható az ENSZ nyilatkozat 2 §-ban. Hadd idézzem 2. § (3) bekezdés: „A kisebbségekhez tartozó személyeknek az állam jogrendjével nem ellentétes módon joguk van ténylegesen részt venni országos, és ahol alkalmas, regionális szinten is, a döntésekben, amelyek azon kisebbségeket érintik, amelyekhez tartoznak, vagy azon régiókban, ahol élnek.”

Vitát váltott ki, vált ki, és fog kiváltani a 9. §, amely a határon túli kapcsolatokhoz való jogot fogalmazza meg. ENSZ nyilatkozat, 2. cikk 5. bek.: „A kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van minden megkülönböztetés nélkül szabad és békés kapcsolatokat teremteni és fenntartani csoportjuk más tagjaival, más kisebbségekhez tartozó személyekkel

csakúgy, mint határokon át terjedő kapcsolatokat teremteni és fenntartani más államok polgáraival, amelyekhez nemzeti vagy etnikai, vallási vagy nyelvi kapcsolatok fűzik őket.”

Az RMDSZ tervezet 10. §-ának (3) bekezdésében arról van szó, hogy a közigazgatási egységeket az állam nem változtathatja önkényesen úgy, hogy azok az etnikai összetétel rovására menjenek. Ennek a megfelelője megtalálható az ENSZ nyilatkozat 5. cikkének 1. bekezdésében, amely úgy szól, hogy a belső politikát és programokat a kisebbségekhez tartozó személyek jogos érdekére való kellő figyelemmel kell megtervezni és végrehajtani.

Nem folytatom. Azt hiszem, a két szöveg összehasonlítása önmagáért beszél akkor is, ha nem említem érvként az Európa Tanácsban született ajánlásokat, nem hozom fel a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját, amely jogilag kötelező dokumentum, s amelyet sokan szeretnének ma már elfelejteni, és nem emlegetem a többi ide vonatkozó EBEE dokumentumot sem.

Végezetül: az RMDSZ tervezet 60. §-ban az áll, hogy a romániai nemzeti kisebbségek intézményeitől, szervezeteitől, egyesületeitől vagy ezek jogelődjeitől és felekezeteitől 1945 után magántulajdont megsértő törvények révén, illetve erőszakkal, törvénytelenül állami vagy szövetkezeti tulajdonba juttatott ingatlanokat, stb. stb., vissza kell adni. Ez teljesen magától értetődő dolog. Ha valakit – természetes vagy jogi személyt – önkényesen fosztanak meg a tulajdonától, annak joga van a *restitutiohoz*. Az más kérdés, hogy ez a *restitutio* mire terjedjen ki, mennyire, mennyiben valósítható meg. Ez már a konkrét helyzetnek a függvénye, de ez a tézis, ez a szakasz mindenképpen összhangban áll az általános jogelvekkel.

Szamel Lajos alkotmányjogász professzor

Amikor foglalkozni kezdtem ezzel a tervezettel, akkor két alapelvet állítottam magamnak. Az egyik, hogy valóban csak jogászkodni fogok, a másik pedig az, hogy „érted acsarkodom, nem ellened”. Ha netán olykor kicsit szarkasztikusnak hangzana egy-egy megjegyzésem, kérem szíveskedjenek ennek a jegyében fogadni.

Nos, a törvény általános rendelkezésekkel kezdődik, amelyekkel alapelveket kíván megfogalmazni. Kétezer esztendeje küszködik az emberiség ezzel a problémával, de el nem dönthető. Én magam minden törvényben az alapelveknek a törvényi rögzítése ellen vagyok. Egy törvénynek az alapelveit magának kell kifejeznie, pontosabban, amikor egy törvénynek a megfogalmazásához hozzákezek, akkor az alapelveket persze tisztáznom kell, anélkül nem lehet hozzákezdeni. Ezeknek az alapelveknek azonban nem kell a törvény elején csokorba gyűjtve szerepelni, hanem az egész törvényből kell következnie annak, hogy a törvény ilyen és ilyen elveknek a jegyében született. Az ilyen alapelvekkel az szokott lenni a baj – és ez jelentkezik ebben a tervezetben is, hogy alig-alig találunk közöttük jogtételeket. Nem tudom, hogy eléggé érthető vagyok-e mindenki számára. A jogtétel egy konkrét rendelkezés. Ez merőben különbözik attól, hogy kinyilvánítok valami óhajt. Mi magyarok Magyarorszá-

Keletről Nyugatra Európa közepén

gon ebben művészek vagyunk. Hadd illusztráljam ezt egy olyan példán, amelyen már réges-régen túl vagyunk. Volt nálunk egy népművelési törvény. Én az egyetemi előadásaim során nem is egyszer megcsináltam, hogy olvastam a hallgatóknak a szöveget és feljogosítottam, felkértem őket, szóljanak akkor, ha találunk egy jogtételt. A törvénynek már jó a felénél tartottam, amikor még mindig nem akadt. Mondtam, hogy most már nem is olvasom tovább, mert továbbra sem lesz benne semmi. Ez a törvény csak azért született, hogy legyen, és nem azért, hogy belőle valami végrehajtandó legyen.

Az általános rendelkezések között találunk jogtégeket, amelyek azonban elhelyezhetőek lennének az egyéni és közösségi jogokról szóló 2. fejezetben is. Ilyen pl. a 10. §-ban foglalt tilalmak, vagy az intézményeknek és szervezeteknek az a joga, hogy a 12. § szerinti külföldi támogatást elfogadjanak. Ez jogtétel. Viszont például az 5. §, amely szerint jogosultak képviselni magukat közhivatalokban és a bírói hatalomban, ez nem egyéb pusztán deklarációnál, mert ennek megvalósítási módjáról a tervezet egy szót sem szól, ha csak nem tekintjük ilyennek a 39. §-t, amely azonban a közhivatal viselés és a közszolgálati alkalmazás terén az egyenjogúságról, hangsúlyozom, az egyenjogúságról és nem a képviselési jogosultságról szól. Megjegyzem, az általános rendelkezések közül hiányzik a szervezetek alakításához, egyesületek létrehozásához való jog. Ha csak nem tekintjük úgy, hogy ez be van olvasztva az egyenjogúságról szóló 3. §-ba, amely a társadalmi és kulturális élet területén is – az is szót kiemelem – kinyilvánítja az identitás kifejezéséhez való jogot. Az eddigieknek tehát a summázata: ellene vagyok ennek az „általános rendelkezések” című fejezetnek. Az itt leírtak egy része esetleg a Preambulumban kiemelhető lenne, hozzákapcsolva annak nemzetközi részéhez.

Nagyon kérem erdélyi barátainkat, hogy a második megjegyzésemet tegyék kellően a helyére! Ha én egy, a magyarsággal ellenséges érzületű román képviselő lennék, elfogadnám ezt a tervezetet, mert egy csomó nagyon lényeges pontján tele van határozatlan jogfogalommal. Nem említem meg mindet, csak néhányat. Az előző felszólalásban már esett szó a Polgári és Politikai Jogok Egyezség Okmányáról. Ez egy nagyszerű iromány, mert minden jogot megad azzal a megkötéssel, hogy kivéve, ha a közrendet, a közérkölcöt, az ifjúság erkölcsét, a közegészségügyet stb-t veszélyeztet. Magyarán a mindenkori hatalomra rá van bízva, hogy ezekből mennyit hajlandó érvényesíteni, és mennyit – nem. Én itt felteszek néhány kérdést, amellyel ezeket a határozatlan jogfogalmakat próbálom érzékeltetni.

– Más-e a jogállása a nemzeti kisebbségnek, ha autonóm közösségként határozza meg önmagát, mint ha ezt nem teszi? (2.§ (2) bek.)

– Mi az autonóm közösségként való önmeghatározás jogi formája?

– Vannak-e szervezeti előfeltételei és következményei?

– Mi történjék akkor, ha több csoportosulás jelentkezik autonóm közösségként?

– Mi a tartalma a kisebbség döntési és végrehajtási jogának például a szociális tevékenység és a tájékoztatás terén?

Számos ilyen kérdés tehető fel, de számoltam azzal, hogy sok korreferátum van és az idővel nem élhetek vissza.

Szerkezeti kifogásaimról. A második fejezet *általános jogok* címszó alatt beszél egyéni kisebbségi jogokról és közösségi jogokról. Ezután, mintha sem egyéni kisebbségi jog, sem közösségi jog nem lenne, beszél a nyelvhasználatról. Azután következik *d)* pontként a személyi autonómia és végül a saját státusú helyi önkormányzatok. Véleményem szerint kézenfekvő az, hogy a nyelvhasználat mind egyéni, mind közösségi jog, és hogy a személyi autonómia, tehát a *d)* pont, egyike a legfontosabb közösségi jogoknak. Tehát a közösségi jogok között a helye. A sajátos státusú helyi önkormányzatok viszont nem külön *e)* pontba valók, mert azoknak megvalósulási formái a *d)* pontban meghatározott személyi autonómiának. Magyarán, a javaslatom arra irányul, hogy az egyéni és a kisebbségi közösségi jogok kategóriáján kívül nincsen szükség külön *c)*, *d)*, *e)* pontokra. Ez nem veri szét a szerkezetet, hanem ha ezt a felosztást választjuk, akkor a másik hármat ebbe megfelelőképpen el kell helyezni, be kell olvasztani.

Két belső szövegelementmondásról. Nagyon kicsinyesnek tűnő jogászkodás következik, de talán sikerül érzékeltetnem, hogy ezek nem is olyan jelentéktelenek. Az 5. § a következőt mondja: A személyi autonómiával rendelkező közösséget öngazgatási – és itt most aláhúzottan mondom – *e* körben sajátos döntési és végrehajtási jog illeti meg az oktatás, a kultúra, a közélet, a szociális tevékenység és a tájékoztatás terén. Az 52. § ugyanerről rendelkezik, mondván, hogy a személyi autonómia keretében a közösséget öngazgatási és végrehajtási jog illeti meg. Miért maradt ki az 52. §-ból az *e körben sajátos* kitétel? Itt megint engedjenek meg egy megjegyzést: a jog világában a „sajátos” szót akkor szoktuk használni, amikor nem tudjuk, hogy mit akarunk, mert ha tudnánk, hogy mi az, ami sajátos, akkor azt írnanánk oda. Kérem higgyék el, hogy fél évszázadnak a jogszabály-szerkesztési tapasztalata bizonyítja számomra, hogy ez így van! Aztán kérdezem, miért szól az 5. § a döntési jogról, az 52. § pedig az öngazgatási jogról. Ez a két fogalom semmiképpen sem fedi egymást.

A másik problémám a 6. §. Azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben az egy szervezeti kisebbséghez, vagy autonóm közösséghez tartozó személyek többségben vannak, a helyi öngazgatási autonómiát és ezek társulásaiban a területi alapon működő regionális autonómiát gyakorolhatják. Az 54. §-ban a következő olvasható: Azok a közigazgatási egységek, ahol valamely nemzeti kisebbség és autonóm közösség a lakosság számához viszonyítva számbeli többségben van, a helyi öngazgatási autonómia alapján törvényben szabályozott sajátos státuszt kaphatnak. Itt tehát nem *vagy* szó szerepel, hanem az, hogy valamely nemzeti kisebbség és autonóm közösség. Az előbbinél tehát szétválasztásról van szó, itt pedig konjugálásról. Abban a pillanatban, ha egy törvényt elkezdünk értelmezni, döntő jelentősége lehet annak, hogy – a kettő együtt, – vagy a kettő csak egymástól elválasztva. Ez nem jelentéktelenség, hanem a szöveget megfelelően korrigálni kell! Készséggel felajánlom, hogy amennyiben efféle észrevételekre a barátaink további igényt tartanak, akkor készséggel állok rendelkezésükre.

Wiener György jogász

Szamel professzor úrral ellentétben én véleményem az, hogy az általános rendelkezések nem feleslegesek, amennyiben konkrét előírásokat is tartalmaznak, és az első fejezet számos esetben ilyeneket foglal magába. Másodsorban lehet olyan szerepük is, hogy a jogszabályok értelmezéséhez segítséget nyújtanak, vagyis a joggyakorlat kialakítása során egyfajta kiindulópontot jelentenek, az értelmezésen keresztül a jogfejlesztésben szerepet játszanak. Ez a megállapítás azonban nem jelenti azt, hogy véleményem egyértelműen pozitív lenne az első fejezetről, ahol olyan alapvető kategóriákat mutat be a törvénytervezet, mint például a személyi autonómiát, vagy a kulturális autonómiát, amelyek elválasztása e megközelítésben nem látszik igazán szerencsésnek.

Kezdeném a két alapkategóriával, a nemzetiségi kisebbséggel, illetőleg az autonóm közösséggel. Az én álláspontom is az, hogy a törvénytervezetben lévő megkülönböztetés egyfelől nem világosan végigvitt, másfelől, ezzel összefüggésben, nem következetes. Felmerül az a kérdés, szükséges-e ezt a megkülönböztetést alkalmazni és ha ezt alkalmazzuk, milyen eljárás eredményeként válik egy nemzetiségi kisebbség autonóm közösséggé. A nemzeti kisebbség autonóm közösséggé válásáról az általános rendelkezéseket tartalmazó első fejezet annyit mond, hogy jelen törvény értelmében autonóm közösség az a nemzeti kisebbség, amely saját elhatározásából a belső önrendelkezés elve alapján gyakorolja jogait. Ez a megfogalmazás arra utal, hogy nem minden kisebbség kívánja elérni ezt a státuszt. Elsősorban azért problematikus ez a megközelítés, mert egy kisebbséghez kötődő párt tervezetéről van szó. Mivel Románia területén is élnek más kisebbségek, mind politikai, mind szakmai-jogi szempontból megalapozottabb lenne az a megfogalmazás, amely szerint a kisebbségek, amennyiben egy bizonyos eljárást követnek, autonóm közösséggé válnak, de akkor meg kell határozni, hogy milyen ez az eljárás.

Még célszerűbb lenne azonban felsorolni – és nem azért mondom, mert a magyar törvény ezt a megoldást alkalmazza – azokat a kisebbségeket, amelyeket megilletnek ezek a jogok, amennyiben megfelelnek a kisebbségekkel kapcsolatos követelményeknek. Természetesen ez nehéz ügy, de a mai bevezető előadásban is történt utalás például a szász universitasra, ami egyértelműen jelzi, hogy nem oly áthidalhatatlanok az egyes kisebbségek közötti szakadékok, mint ahogy távolról, egyébként tévesen, hinni lehetne. Ezért azt javaslom, hogy az autonóm közösséggé válás helyett a kisebbségek elidegeníthetetlen egyéni és közösségi jogait hangsúlyozza a törvénytervezet és csak abban az esetben tartalmazzon utalást arra, hogy valamely kisebbség elnyerheti ezen egyéni és közösségi jogokat, ha vitás, hogy kíván-e ezzel élni, avagy sem. Erre a magyar törvényalkotási gyakorlatban is van példa. Tehát ne legyen a felsorolás taxatív, nyíljon lehetőség arra, hogy más kisebbségek is megszerveződjenek egyéni és közösségi jogaik biztosítása érdekében. Ebben az esetben a törvény megadja a feltételeket ahhoz, hogy a kisebbség önmagáért valóvá váljon. Viszont, ha teszünk egy ilyen különbségtételt a nemzetiségi kisebbségek között, akkor – mint ezt az előbb már meg-

jegyeztem – legalább utalni kellene az eljárás módjára. Ez az eljárás mód mind az alapelvekből, mind a törvénytervezet más fejezeteiből teljes mértékben hiányzik.

Felmerül itt még egy kategória, a *belső önrendelkezési jog*, amely nem is annyira jogi, mint inkább politikai fogalom. Kérdéses, hogy a kategóriák halmozásával – most szakmai, és nem politikai szempontból vetem fel ezt a problémát – előbbre jutunk-e. Szükség van-e arra, hogy a nemzetiségi kisebbséget az autonóm közösségtől megkülönböztessük és az autonóm közösséget ezt követően még a belső önrendelkezéssel definiáljuk? Teljesen egyértelmű, hogyha egy nemzeti kisebbség egyéni és kollektív jogait gyakorolja és ez különböző autonómiákban kifejeződik, ez egyben autonóm közösségi státuszt és egyfajta belső önrendelkezést is jelez. Nem biztos, hogy e kategóriák kifejtés nélküli alkalmazása előbbre visz, mert például a belső önrendelkezés politikai definícióját ma hallottuk, viszont a törvénytervezet a belső önrendelkezés jogi definíciójával adós marad. Ha ez a helyzet, fel kell vetnünk, hogy a törvénytervezetben ezzel a kategóriával éljünk-e, s ha élünk, akkor ennek milyen hozadéka van az egyéni és közösségi jogokhoz képest. A dokumentumból e többlet nem tűnik ki.

Itt térnék át a szűkebben értelmezett autonómia-problémára. Kezdeném azzal – és ezt a törvénytervezet nagy pozitívumának tartom –, hogy az autonómiaformákat a romániai magyarság sajátos viszonyaira tekintettel alakította ki, számolva azzal, hogy zárt tömbben él, magas népességszámú, nagyon erős identitással rendelkező kisebbségről van szó. E viszonyokhoz nagyon jól alkalmazkodik, amikor többféle autonómiát vet fel, és helyesnek tűnik az is, hogy nem túlzottan sok autonómiaformát sorol fel. Szemben más hasonló jellegű dokumentumokkal, amelyek az autonómiák halmozásával próbálták a kisebbségi jogokat biztosítani, és az egyes fajtákat nem mindig határolták el pontosan egymástól. Ebben az esetben ez a probléma nem áll fenn, mert a tervezetben csak két alapformával találkozhatunk: egyfelől a személyi autonómiával, amely a kisebbség valamennyi tagjára kiterjed, függetlenül területi hovatartozásától, másodsorban pedig a területi autonómiával, amely két formában jelenik meg, egyfelől helyi, másfelől regionális intézményként. Ezek az autonómiaformák e megközelítésben nem kizárják, hanem erősítik egymást.

Mindamellet az autonómiák kidolgozottsága elég vázlatosnak tűnik. Szemben az egyéni és a közösségi jogok katalógusával, amely nagyon részletes, az autonómiaira vonatkozó szabályozás hézagossá látszik, és ami ennél is nagyobb probléma, *nem egyértelmű a román közigazgatási rendszer egészéhez való viszonya*. Ez utóbbit azért kell hangsúlyoznunk, mert szemben a magyar megoldással, amely szétszórtan élő kisebbségek számára akar közigazgatási autonómiát biztosítani, a közigazgatási egységektől és az önkormányzati szervezetrendszerrel jórészt függetlenül, ez a dokumentum a közigazgatási rendszerre épít, klasszikus közigazgatási autonómiát kíván garantálni. Amennyiben pedig ez a helyzet, a közigazgatási rendszer egészéhez és különösen a területbeosztáshoz való viszony tisztázása elengedhetetlen.

Az autonómiaformák elemzését a *személyi autonómiával* kezdeném. Szerencsésebb lenne – egyszerűen fogalmi okokból –, ha nem személyi és kulturális autonómiáról beszél-

nénk egymás mellett, hanem a *személyi autonómia részeként kezelnék a kulturális autonómiát*, ahogy egyébként a dokumentum egyes megfogalmazásai ezt is teszik, például az 5. szakasz (2) bekezdésében. Ennek értelmében a személyi autonómiával rendelkező közösséget öngazgatási, s e körben sajátos döntési és végrehajtási jog illeti meg az oktatás, a kultúra, a közélet, a szociális tevékenység és a tájékoztatás terén. Itt tehát a személyi jellegű autonómia sokkal több, mint kulturális autonómia, az ennek csupán egyetlen eleme.

Az alapvető probléma azonban az, hogy a személyi autonómia intézményrendszere hiányos. A dokumentumtervezet 51–53. szakaszaiban foglalkoznak ugyan e problémával, de nem mondják meg, hogy milyen konkrét intézményrendszert kívánnak kiépíteni. Csak utalás történik arra, hogy a személyi autonómiával rendelkező autonóm közösség kidolgozza önkormányzatára vonatkozó törvényerejű státútumát. Ez így kevés, a jogi garanciák rendszere szempontjából csakúgy, mint abból a szempontból, hogy láthassuk, – politikailag és jogilag is –, hogy milyen intézményeket kívánnak működtetni, vagyis egyfajta tájékoztató funkciót is be kellene töltenie a dokumentumnak. Világossá kell tenni, hogy a személyi autonómia milyen intézményekben testesül meg, hogy ez megáll-e az egyesületek szintjén, vagy annál többet jelente, mert ez a törvénytervezetben a legkevésbé sem világos. Az egyértelműnek látszik, hogy a tervezetben vázolt intézmények számos oktatási, kulturális, tudományos és más, hasonló jellegű szervezetet tartanának fenn. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ez a személyi autonómia nem kényszer jellegű. Tehát nem arról van szó, hogy aki a magyar kisebbséghez tartozónak vallja magát, annak kötelessége, hogy alávesse magát ilyen intézményeknek, mint ahogy ez a személyi autonómia régebbi, talán ma már kissé anakronisztikusnak tűnő felfogását jellemezte. Az önkéntesség elve azonban nem ad felmentést az alól, hogy a törvénytervezet legalább jelzésszerűen nyilatkozzék az intézményekről. Azt javaslom, hogy ezen a területen az intézményrendszer kimunkálása a továbbfejlesztés egyik alapvető iránya legyen. Mivel a törvénytervezet nemcsak a magyar kisebbség, hanem általában valamennyi romániai kisebbség személyi autonómiájáról is szól, a nyilván ma is meglevő és nagyon élénk politikai együttműködést ilyen irányban is fejleszteni javaslom. Ez elsődlegesen szakmai kérdés.

Tehát nem az a probléma, hogy a személyi autonómia nagyon tág és nagy szabadságfokot ad – ez az előnye –, hanem az, hogy nem világos a személyi autonómia intézményrendszerének működése. Mert az nagyon kevés, hogy az autonóm közösség saját testületeit és tisztségviselőit szabad és időszakos választásokon választja meg. E szabály ugyan jogtételt tartalmaz, de a konkrét intézmények felvázolása nélkül inkább csak deklarációnak minősül.

Ami az önkormányzás területi jellegét, a területi autonómia szféráját illeti, itt valamivel konkrétabb a dokumentum, hiszen nyilvánvalóan épít a ma meglevő közigazgatási rendszerre, az állami területbeosztásra. Ugyanakkor tisztázatlan, szakmailag nem pontosan végiggondolt elemek e kérdéskörben is találhatóak. A 6. szakasszal kezdem, amelyet már Szamel professzor úr is tárgyalt, csak én most más szempontból elemzem. Ez azt mondja ki, hogy azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben az egy nemzeti kisebbséghez vagy auto-

nóm közösséghez tartozó személyek többségben vannak, a helyi öngazgatási autonómiát és ezek társulásaiban a területi alapon működő regionális autonómiát gyakorolhatják. Egyértelmű, hogy itt tulajdonképpen az adott település önkormányzatáról van szó. Azt, hogy „vagy”-gyal kapcsolja össze a nemzeti kisebbséget és az autonóm közösséget, kevésbé tartom problematikusnak, mint azt, hogy a két kategória egymáshoz való viszonya – épp az autonóm közösséggé válás szabályozásának elmaradása és a két kategória közötti kapcsolat egész törvénytervezeten végighúzódo bizonytalansága miatt – itt is megoldatlan. Egyszerűbb lenne „az egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek többségben vannak” kifejezést használni.

Ez az intézmény egyébként nagyon közel áll a magyar törvényben is ismert *kisebbségi települési önkormányzathoz*. Rögtön megjegyzem, hogy a „sajátos státuszú helyi önkormányzat” fogalom is ezt sugallja. Tudniillik, ha sajátos státuszt kap, az kb. azt jelenti, hogy valamilyen többletjogosítvánnyal rendelkezik a helyi települési önkormányzathoz képest. Hiányzik azonban annak kifejtése, hogy mi ez a többlet. Nem kívánám a magyar törvényt e téren mintaként emlegetni, mert az döntően a felterjesztési jog terén biztosít többletjogosítványokat, amelyek esetében vitatkozhatunk arról, hogy mennyire eredményeznek erősebb pozíciót a kisebbségi települési önkormányzatok számára. De egy ilyen megoldás még mindig többlet nyújt, mint a többletjogosítványok teljes hiánya. Egyértelmű az is, hogy helyes rendelkezést tartalmaz az 55. szakasz, amely szerint a sajátos státuszú önkormányzatokban a román nemzethez, illetőleg a más kisebbségekhez tartozó személyek részvételének lehetőségét biztosítani kell. De azért szerencsésebb lenne egy olyan megfogalmazás, hogy a más kisebbségekhez, illetőleg a többségi nemzethez tartozók az önkormányzat működési területén ugyanolyan jogokkal rendelkeznek, mint a magyarok.

A többletjogosítványok kérdésének megkerülése leginkább az 56. szakaszt jellemzi. Ez ugyanis azt mondja ki, hogy a sajátos státuszú önkormányzatok hatáskörére a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájának rendelkezései irányadóak. Aki ismeri ezt a dokumentumot, nagyon jól tudja, hogy a Charta, szemben a törvénytervezettel – mely az általános rendelkezéseket konkrét szabályokká gyűrja át –, egy-két kivételtől eltekintve, valóban csak deklarációkat tartalmaz, amelyekből hatáskörre, szervezetre, működésre, felügyeletre, ellenőrzésre, finanszírozásra, vagy bármely egyéb tárgykörre közvetlen következtetéseket nem könnyen vonhatunk le.

Itt jegyzem meg, hogy olyan felmentések is találhatók e chartában az önkormányzati jogok egyes csoportjainak tényleges megvalósítása alól, amelyek az autonómiát éppen nem erősítenék, hanem gyengítenék. Ezért a román jogrendszerből kellene kiindulni. Meg kellene először is vizsgálni – ezt csak olyanok tudják megtenni, akik ott élnek, és pontosan ismerik a szabályokat és a tényleges gyakorlatot is –, hogy a mai román önkormányzati rendszer megfelel-e egyfajta elvárható standardnak. Szándékosan nem a Chartát mondtam, amelynek rendelkezéseit meg lehet kerülni. Ha nem felel meg, akkor mindenképp az önkormányzati rendszert kell továbbfejleszteni, vagyis a közigazgatás átfogó demokratizálása szükséges-

Keletről Nyugatra Európa közepén

rúen megelőzi a kisebbségi autonómia létrehozását. Ha megfelel, akkor az önkormányzati hatásköröket ki kell egészíteni sajátos, az autonómiát megtestesítő többletjogosítványokkal. A feladatkörök, hatáskörök kidolgozását tehát nem kerülhetjük meg a Charta rendelkezéseire való hivatkozással. Nagyon erőteljesen hangsúlyoznám azt is, hogy ezek a többlet jogosítványok adják az autonómia tartalmát, mert nélkülük legfeljebb magyar nyelvet használó, a román közigazgatási rendszerbe illeszkedő települési önkormányzatokról beszélhetnénk.

A legtöbb nyitott kérdést a *regionális autonómia* veti fel, amely a törvénytervezetben egyértelműen társulások viszonyként jelenik meg. Az önkormányzatok szabad társulása azonban nem regionális autonómia, hanem komplex, vagy célfeladatok ellátására létrehozott szervezet, amely több önkormányzatot fog össze, de önmagában nem egy különálló államigazgatási területi szint. A tervezetből nem derül ki, hogy a regionális autonómia ezt jelenti-e, avagy sem. Az első megfogalmazás, amely az 57. szakaszban található csupán azt mondja ki, hogy a sajátos státuszú önkormányzatok társulása a helyi önkormányzati autonómia alapján biztosított. Ez tulajdonképpen nem is a regionális autonómiával, hanem a sajátos státuszú önkormányzatokkal foglalkozó szakasz, hiszen minden települési önkormányzat tényleges önkormányzati rendszerben rendelkezik a társulás jogával. Az 58. szakasz kizárólag a nyelvhasználatot tárgyalja, ami nagyon fontos, de önmagában kevés a regionális autonómia sajátosságainak leírásához. Végezetül, az 59. szakasz megadja a szervezeti autonómiát a regionális autonómiát gyakorló önkormányzati közösség számára. E rövid szabályozás csak az alapkérdést nem tisztázza: azt, hogyan viszonyul ez a regionális autonómia a mai Romániában létező megyerendszerhez. Nyilvánvaló, hogy ez egy nagyon kényes, és nemcsak szakmai-közigazgatási, hanem politikai kérdés is. Azonban, ha regionális autonómiáról beszélünk, a problémát nem kerülhetjük meg. Azt egyértelműen kimondhatjuk, hogy a társulási jog biztosított és a társulásokat el kell helyezni a települési, illetőleg a megyei önkormányzatok szisztémájában. Ezután azonban már nem szakmai, hanem politikai kérdésre kell választ adnunk.

Van-e lehetőség ma arra, hogy bizonyos területi egységek sajátos magyar autonóm területté váljanak, megvalósítva a regionális autonómiát? Ez az autonómia nemcsak megyei, hanem tartományi, vagy szűken értelmezett regionális szinten is létrejöhet. Amennyiben ez megszerveződhet, azt is ki kell dolgozni, hogy miként épül fel e struktúra, s hogyan viszonyul az állami területbeosztáshoz, az önkormányzati szerkezethez. Ha viszont autonóm területre nincs lehetőség – ha így ítéli meg az RMDSZ és a többi kisebbség politikai szervezete – abban az esetben az a probléma merül fel, hogyan helyezzük el a társulást a megyéhez képest, válhat-e a megye egy olyan egységgé, amely a társulás számára funkciókat ad át, miként ezt a magyar önkormányzati rendszer lehetővé teszi. Ha viszont valamilyen feladatot a települési önkormányzat, illetőleg a társulás nem lát el, a megye köteles azt elvégezni. Ez „kibúvót ad” a kemény politikai kérdés alól, de e megoldás választása esetén látnunk kell, hogy csak társulásról, és nem regionális autonómiáról beszélhetünk, még ha a szervezet át is vehet megyei jellegű funkciókat.

Fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy a kisebbségek többsége hogyan viszonyulna egy ilyen regionális autonómiához. Az nyilvánvaló, hogy a társulás az egy tömbben élők számára előnyös. Nagy lélekszám kell azonban ahhoz, és erős identitás, hogy a regionális autonómia megalkotható legyen. Nem kerülhető meg az sem, hogy csak a magyaroknak lesz-e regionális autonómiájuk, vagy a szászoknak, netalán másoknak is. De akkor mit jelent a régió? Hogyan viszonyul ez az egység a területbeosztási szisztémához? Itt tehát nagyon alapos és a helyi viszonyokra építő elképzelésekre van szükség, a szakmai tanácsadás már kevés. Ezért fejtegetéseimet ezen a ponton be is fejezem. Csak arra hívom fel a figyelmet, hogy a közigazgatási autonómia esetében nemcsak a kisebbségi politikát, hanem az állam egészének felépítésével kapcsolatos elképzeléseket, illetőleg a sajátosan értelmezett közigazgatáspolitikát is számba kell venni. Emellett pedig meg kell vizsgálni azt is – erre már utaltam –, hogy az egyes kisebbségek erejéből, identitásából mire futja. Nagyon hasznos, hogy a legnagyobb romániai kisebbség a kezdeményezés élére állt. Nagyon hasznos, hogy benyújtotta a törvénytervezetet. Feltehetően nagyon hasznos, hogy más kisebbségekkel is kapcsolat tart ez ügyben, de megítélésem szerint *egy átfogó kisebbségpolitika kidolgozásakor az összes kisebbség valamennyi sajátosságát figyelembe kell venni*. Ha szükséges, meg kell mondani, hogy létezhet olyan nemzeti kisebbség, amely a társulásig jut el, és lehet olyan, például a magyar, amely eljut a területi (regionális, megyei, tartományi stb.) autonómiáig. De akkor ezt a törvénytervezetnek egyértelműen ki kell mondania.

Tabajdi Csaba

Az eddigiek is jelzik, hogy fordulóponthoz jutott a magyarországi és a határon túli magyarság gondolkodása az autonómiáról. A VMDK koncepciójának és e mostani törvénytervezetnek a vitája egyaránt mutatja, milyen fontos, hogy a határon túli magyarság, annak demokratikus szervezetei megjelenítik az autonómia törekvéseit. Egyre inkább nyilvánvaló ugyanakkor, hogyha nem lépünk túl az autonómia törekvések jogi megjelenítésén, és nem keresünk ehhez új utakat és új módszereket, akkor mindenképpen zsákutcába jutunk.

Az egyik ilyen lehetséges út – amit az előbbieken Wiener György is felvázolt, és a programunkban is megfogalmaztunk, megítélésem szerint az, hogy a határon túli magyarság autonómia törekvéseinek a nagypolitika szintjén való megjelenítésével egyidejűleg célszerű a civil társadalom, a mindennapi élet megszervezése, többek között az önkormányzati lehetőségek kihasználása terén is lépni. Brassóban megkérdeztem egy székely embertől: kedves barátom, ti itt most vitáztok arról, hogy bekerüljön-e az a szó, hogy területi autonómia vagy ne kerüljön be. De kihasználtátok-e mind a román önkormányzati törvény által nyújtott lehetőségeket? Tehát azokat a lehetőségeket, amit a törvény jelenleg is biztosít.

Tovább menve, az egyik lehetséges út az, hogy a kisebbségi törekvések mellett – ezt nem alternatívaként vetem fel, ezeknek párhuzamosan kell történni – meg kell nézni, hogy az ön-

Keletről Nyugatra Európa közepén

kormányzati rendszer mozdítható, változtatható, módosítható-e! Lehet, hogy legalább akkora ellenállás lesz ezzel szemben egy centralizációt akaró román politikai elit részéről, mint a kisebbségi téren. Ez a törvénytervezet ebben az irányban is próbál lépni. Teljes mértékben egyetértek Wiener Györggyel abban, hogy ahhoz, hogy ez a törvénytervezet még sikeresebb, még eredményesebb legyen, a közigazgatási részek, a hatáskörök, a különböző autonómiaformáknak a román közigazgatási rendszerbe való beillesztése az egyik legfőbb feladat és tennivaló. Rögtön hozzáteszem: könnyű ezt innen mondani! Ha megkérdeznék valaki a magyarországi politikai elitet vagy akár a szakértőket is arról, ki mit ért autonómia, területi autonómia alatt, nagy őskáosz gomolyogna itt. Vagyis az elmúlt évek egyik legfőbb magyarországi mulasztása, tudományos és politikai mulasztása, hogy nem történt meg belső eszmecserék sorozata olyan fogalmak tisztázására, mint autonómia, területi autonómia, kollektív jogok, belső önrendelkezési jog, politikai szubjektum. Használjuk e fogalmakat azok pontosítása nélkül. Egy ideje már mást se csinállok, mint határon túli magyar vezetőktől, Bíró Gáspártól, meg a szakma legjobbjaitól kérdezetem, hogy ki mit ért az alatt, hogy politikai szubjektum, kollektív jogok stb. Ha van az anyaországnak feladata, kötelessége a tőle politikai határokkal elválasztott nemzetrésze iránt, akkor ennek az intellektuális szellemi munkának a határon túliakkal együtt való elvégzése feltétlenül az. Arra lett volna, és még ma is arra lenne szükség, hogy a legjobb nyugat-európai szakértőkkel együtt megpróbáljunk szakmailag is előre lépni ezekben a tisztázatlan fogalmakban. Mert nemcsak arról van szó, hogy nincs európai normarendszer, de szakmailag sem tisztázták a fogalmak. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a politikusok nem fogadják el e fogalmakat és terveket – sajnos, nem fogadják el, lásd az Európa Tanács kiegészítő jegyzőkönyvét, de a szakmában is óriási fehér foltok vannak e téren. Pártoktól függetlenül az egyik legfőbb feladat ezeknek a tisztázása.

Ezt az elemzést, ezt a vitát nem itt kellett volna megrendezni, hanem vagy a Teleki Alapítványban, vagy a Határon Túli Magyarok Hivatalában. Ez nem pártügy, és azért is próbáltam most pártoktól függetlenül a szakma legjobbjait meghívni. Ez a dolog nemzeti ügy kell, hogy legyen. A VMDK is megcsinálta a maga kiváló autonómia tervezetét és két évig Magyarországon egyetlen intézménynek sem jutott eszébe, hogy megvitassa és megvizsgálja, mi-ben kellene továbblépnünk. Kevesebbet kellene arról beszélni, hogy mennyire szeretünk benneteket, határon túli magyarok, hanem ilyen apró munkára lenne nagyobb szükség. Ez nagyon fontos tennivaló, és csak gratulálni tudok az RMDSZ-nek ahhoz, hogy minden belső tagoltsága ellenére ki tudott dolgozni egy ilyen dokumentumot, amit az autonómiáért folytatott küzdelemben nagyon jó alapnak tartok.

A törvénytervezetet illetően már nagyon sok okos észrevétel elhangzott. Magam megpróbáltam a tervezetet európa-tanácsi szemmel is megnézni. Azért Szamel professzornak azt mondanám, hogy bár adná Isten, hogy a Román Parlamentben ezt elfogadják! De erről szó sincsen. Nekem a következő konkrét problémáim vannak. Fogalmi problémák, amelyekről már itt szó esett. Nemzetközi tapasztalataim alapján nem tudok például mit kezdeni az *autonóm közösség* kifejezéssel. Egy kisebbség nem *kap* valamiféle autonómiát, mert any-

nyira immanens összetevője egy kisebbségnek az autonómia, függetlenül attól, hogy megadják-e ezt neki vagy sem, hogy én ezt egy felesleges jelzőnek tartom. A nemzetközi szóhasználatban se lehet hova elhelyezni. Még egy dolgot ehhez hozzátennék. Azt értem, hogy miért van benne az *autonóm közösség*, de ettől még sajnos nem lesz több autonómiája a romániai magyarságnak. Tudom, hogy a *kisebbség* szó komoly gondokat okoz a határon túli magyarságnak, ezért a programunkba én is belevettem azt a kifejezést, hogy nemzeti közösség, de ezt jogi dokumentumban én sem javasolnám, mert nincs kidolgozva nemzetközileg. A szlovák politikusok elkezdtek azt mondani, hogy az Európa Tanács kiegészítő jegyzőkönyv tervezete nem érvényes többé. Annak ellenére, hogy a kormányok nem fogadták el, és nem lett jogi ereje, a Kiegészítő Jegyzőkönyv mint az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének dokumentuma máig érvényes. Ezt legutoljára Párizsban is megerősítették az Európa tanács Jogi Bizottságának ülésén. Az Európa Tanács állami vonalának tényleg nem dokumentuma, de az Európa Tanács parlamenti dimenziójának igen. Megkérdeztem a szlovák jelentéstevőtől, Svimmer úrtól is, hogy akkor mondja meg fehéren-feketén, érvényese az 1201-es Ajánlás? Svimmer úr is azt mondta, hogy érvényes, és hatni fognak a szlovákokra, hogy ne tegyenek úgy, mintha nem is létezne.

Tény azonban, hogy az állami vonalnak külön élete van az Európa Tanácsban. Ennek a kiegészítő jegyzőkönyvnek van néhány, a fenti tény ismeretében született része. Ha ennek az ajánlásnak a tükrében megnézném ezt a kisebbségi törvénytervezetet, nemcsak az autonóm közösséggel lenne gondom, hanem a román többséghez való viszonytal, a lojalitással is. A magyar kisebbségi törvénytervezetből ki is gyomláztuk, de más a magyarországi elit és a magyarországi közvélemény viszonya a magyarországi kisebbségekhez, és más ez a viszony Romániában. Javasolnám ezért, hogy nézzétek meg a Kiegészítő Jegyzőkönyvnek azt a passzusát, ami nekem ugyan nem tetszik – amely lojalitást követel a kisebbségektől. Kénytelen vagyok a román logikával is gondolkodni, még ha mint kisebbségpolitikus elvileg ellenzem is, mert megítélésem szerint a kisebbségtől vélelmezni kell a lojalitást és nem szabad számon kérni tőle annak deklarálását. De Romániában, Szlovákiában más a helyzet. Tehát én ilyen értelemben kevés olyan fogódzót találtam ebben a szövegben, ami megnyugtatóná a román politikai elitet. Lehetnének a Preambulumban olyan jellegű utalások, amiket ti a belső önrendelkezési joggal kifejeztetek – ezzel lemondtok a külső önrendelkezési jogról –, de ezt ők nem fogják érteni.

Néhány részletkebe menő megjegyzés. Véleményem szerint is részletezni kellene a személyi hatály kérdését, mert a kisebbség definícióját a Preambulumba tettétek. Célszerű lett volna az általános rendelkezések közé tenni. A személyi hatálynál jó lenne valami taxáció, amire Wiener György is utalt. Célszerű lenne a területi és az időbeli hatályt is pontosítani, és rögzíteni.

Keletről Nyugatra Európa közepén

Bárdi Nándor történész:

Két dologról szeretnék beszélni. Először arról, hogy a két világháború között milyen tervezetek láttak napvilágot az erdélyi magyarság helyzetének rendezésére, majd az RMDSZ tervezetről szeretnék általános kritikát adni.

Saját pozíciómról: történész vagyok, nem pedig pártpolitikus. A kritikám egy társadalmelemző jobbító szándékával hangzik el. Nem ismerem tervezetet megelőző politikai vitákat. Tehát lehet, hogy már elhangzott, vagy meghaladott dolgokat is fel fogok vetni.

A két világháború között az erdélyi kérdés megoldására mind a nemzetállami központokban (Budapest, Bukarest), mind a regionális elitiek (erdélyi magyarok, erdélyi románok, erdélyi szászok) különböző tervezeteket dolgoztak ki. Ezek közül most csak az erdélyi magyar tervezetekkel foglalkozom. Ezeket az elképzeléseket céljukat tekintve két típusba sorolhatjuk. Az Erdély autonómiáját felvető decentralizációs tervek mellett a másik típushoz a kisebbségi törvénytervezetek tartoznak. Közel 40 koncepciót ismerünk. Ebből tucatnyi Erdély autonómiájára vonatkozik, néhány a határkérdéssel foglalkozik, a többi pedig valamilyen jogi megoldást kínál az erdélyi nemzetiségi viszonyok rendezésére.

A legkorábbi decentralizációs tervezet még 1918-ban a Jászi féle kantonizációs terv volt. Ez lényegében a külügy és a hadügy kivételével teljes hatalommegosztást biztosított volna a különböző nemzetiségek szerint szervezett kantonoknak. Ehhez kapcsolódtak az ún. székely autonómia tervek. Ezek a Jászi vezette magyar–román tárgyalások sikertelensége utáni helyzetre készültek. Ezzel a magyar külpolitika azt szerette volna elérni, hogy a székelység képviselői is részt vehessenek a béketárgyalásokon és ott az önrendelkezés elvét a tömbmagyarságra kiterjeszthessék. Nemzetközileg sokkal nagyobb hatása volt az 1918. december 1-jei gyulafehérvári Román Nemzetgyűlés határozatának. Ennek első, Vasile Goldis fogalmazta szövege még átmeneti autonómiát biztosított volna Erdély számára Románián belül. Majd a közelgő román hadsereg és a fiatal radikális román politikusok nyomására átalakították ezt a megfogalmazást. Azonban a közigazgatási integráció érdekében 1920. áprilisáig megmarad a Kormányzótanács Erdélyben, amely sajátos politizálást folytatott. Vezetői erdélyi román politikusok voltak, akik a Monarchia nemzetiségi politikáját akarták alkalmazni. Ennek lényege: az egyházak autonómiájának fenntartása mellett a nemzetiségi oktatás ügyét az adott nemzeti egyház kezelésébe adni. Ezt azonban a bukaresti nemzetesítő és centralizáló törekvések nem tették lehetővé. Ily módon a magyar kisebbségi vezetők által a gyulafehérvári határozatokból levezetett saját igazgatáshoz, autonómiához való jogot sem ismerték el, hiszen a határozatnak csak az egyesülést kimondó passzusa bírt törvényerővel.

A harmadik csomópont Gyárfás Elemér Juliu Maniunak elküldött autonómiaterve 1919-ből. Lényege a három erdélyi nemzet uniója, amely létrehozná az Erdélyi Országgyűlést és az Erdélyi Kormányzótanácsot, majd az 1918 előtti törvények alapján új választások nyomán alakítanák ki kölcsönösségi alapon az önálló erdélyi államot. Erre azonban érdemleges vá-

lasz Manuitól nem volt. Hasonló autonóm Erdély-koncepcióval (a Partium Magyarországhoz csatolásával illetve a vegyes területeken népszavazással) lépett fel a magyar békeküldöttség a Párizs-környéki tárgyalásokon. Apponyi nem az etnikai érveket, hanem a történeti, kulturális, gazdasági pozíciókat, helyezte előtérbe. Ennek eredménytelensége közismert.

Az 1923-as román alkotmány után jelent meg a szász Hermann Müller tervezete, aki Gyárfáshoz hasonlóan autonóm Erdélyben gondolkodott. Érvelését azonban már nem a nemzeti együttélés történeti hagyományára alapozta, hanem Románia belső integrációjának szükségességére. Hermann szerint 25 év kell ahhoz, hogy a nagy regionális fejlettségbeli különbséget mutató új Nagy-Romániában létrejöjjön az egységes törvényhozás. A tervezet kulcsa, hogy az erdélyi külön Országgyűlés határozata nélkül semmilyen egységesítő törvény nem lehetne érvényes a Románián belüli Erdélyre.

Az egységesítés kérdését a 1920-as évek végén a Parasztpárt sem tudja megoldani. Miközben az erdélyi román politikusok szeretnék a közép-európai önkormányzati modellhez ragaszkodni, be kellett látniuk, hogy ha a közigazgatást önkormányzati alapon működtetik, akkor az erdélyi városokban, ahol a magyar többség akkor még fennállt, gyakorlatilag a közigazgatási hatalom a magyar, német, zsidó polgárság kezébe került volna. Maga a Nemzeti Parasztpárt sem állhatott ki igazából a közigazgatási decentralizációs terv mellett. Egyébként ebben az időszakban alakult ki az a mai napig meglevő magyar-román szemléleti másság a decentralizáció kérdésében. A magyar hagyomány szerint ez alatt a megyei, választott testületek jogainak bővítése értendő, mintegy a hatalmi jogosítványok delegálása a helyi testületeknek. Míg román vonatkozásban alapvetően a központi hatalom által a helyi szintre kinevezett kormányzati képviselőnek leadandó szakigazgatási jogosítványokban gondolkodnak. Mikor azonban 1931-ben a Nemzeti Parasztpárt kikerül a kormányzatból, újra megjelenik programjukban az erdélyi decentralizáció. Így született meg Juliu Maniu tanácsadója, Romul Boila professzor tervezete. A decentralizált Romániának három tartománya volna: Moldva, Munténia és Erdély. Tartományi tanácsok jönnének létre, és gyakorlatilag a külügy és a hadügy kivételével a hatalmi jogosítványokat leadnák a Tartományi Diétáknak. A nyelvhasználat és az oktatás kérdését megyei hatáskörbe utalnák. Hiába volt azonban ez a hivatalos pártprogram, olyan sajtótámadások érték 1931-ben, hogy a tervezetet vissza kellett vonni.

Az utolsó ismerttetendő ilyen decentralizációs terv már a magyar kormány felkérésére készült. 1939-ben az Erdélyben élő Balogh Artúr professzor kidolgozta Erdély autonómiáját Magyarországon belül. A kárpátaljai Teleki-féle tervhez hasonlóan tartományi önkormányzatot képzelt el. Ebben az volt az újdonság és az elgondolkodtató, hogy az erdélyi hagyományokat felújítva, az Erdélyi Diéta nemzetenként működött volna. Így nem lehetne két nemzetnek a harmadikat leszavazni, hanem csak konszenzussal jöhettek volna létre a döntések.

A kisebbségi kérdés kezelésére Erdélyben kidolgozott törvénytervezeteknek két típusa volt: a romániai magyar kisebbség egészét érintő jogszabály tervezetek és a székely önkormányzatiság megteremtését célzó elképzelések. Mindkét esetben alapkérdés, hogy ki legyen

Keletről Nyugatra Európa közepén

az önkormányzatnak létrehozója és alanya? Egy területi egység, vagy pedig egy jogi személyként megtestesülő közösség? Az 1920-as években még az észti kulturális autonómia nyomán azzal próbálkoztak, hogy létrehozzanak egy nemzeti katasztert, amelyből belső választások útján alakítanák ki a magyar kulturális autonómiát. Ez volt a Magyar Szövetségnek, mint politikai intézménynek a stratégiája. Amikor az 1920-as évek vége felé egyre szűkült a kisebbsépolitikai mozgástér, egyre inkább a Székely Autonómia került előtérbe. 1933-ban az Országos Magyar Párt marosvásárhelyi nagygyűlése már a párizsi kisebbségvédelmi szerződésben is megígért székely autonómia mellett foglalt állást.

Az első nemzetiségi törvénytervezet még a Kós Károly – Paál Árpád – Zágony István által írt *Kiáltó* szó c. röpiratban jelent meg. A szerzők és a magyar politikai elit ajánlata az volt a román hatalom felé, hogy amennyiben biztosítják az autonóm nemzeti intézményrendszer működési lehetőségét, lojálisak lesznek az új román hatalomhoz. Az önrendelkező közösség a Magyar Szövetség lett volna, de ennek működését a román hatóságok betiltották. Ezért működött helyette két párt: Magyar Néppárt és a Nemzeti Párt, amiből később kialakult az Országos Magyar Párt. A román alkotmányt elfogadása után, 1924-ben, az Országos Magyar Párt egy újabb törvénytervezetet dolgozott ki, amely már egyrészt a sérelmeket akarta orvosolni, állampolgári jogegyenlőséget kívánt biztosítani, másrészt pedig konkrétan megnevezte a 4. §-ban a következőket: „Az ország nemzeti kisebbségei az ország területén egységes, oszthatatlan nemzeti egységet képeznek, mint ilyenek, saját szervezeteik útján jogi személyiséggel bírnak és mindennemű politikai és közpolgári jogaik érvényesülése őket országos számarányuk szerint illeti meg.”

Az Országos Magyar Párttal szemben álló Magyar Néppárti csoport 1928-ban egy pályázat nyomán Tornya Gyula népkisebbségi törvénytervezetét dolgoztatta ki. A tervezet újdonsága, hogy már nemzeti kataszterről beszél az észti kulturális autonómia alapján. Részletesen foglalkozott a nemzeti katasztert létrehozásának módszerével is. A tervezet központi intézménye a Kisebbségi Főtanács, amely nem a kormány alá tartozna, hanem az Alkotmánybírósághoz. További érdekes újdonság, hogy a népkisebbségi közületek örökölnék a megszűnő jogi személyek vagyonát. Ez azt jelentette volna, hogy a szórványban élő – például a megszűnő belső-erdélyi protestáns – közösségeknek a vagyona „visszaszállna” a magyar közösségre. Ezzel a megoldással, az abban az időszakban erősen támadott katolikus státusz vagyona nem kerülhetne ki a magyar közösség kezeléséből. Egyébként erre a Tornya féle tervezetre épül majd 1945-ben a Pásztai Géza szociáldemokrata kisebbségi törvénytervezet is.

A székely autonómia körüli viták 1923–1924 körül kezdődtek el. Az első konkrét tervek 1926–1928-ban jelentek meg. A jogi alapokat a kisebbségi szerződés 11. cikkelye biztosította. Ez kimondta a szász és a székely közületek vallási és iskolai önkormányzathoz való jogát. A román fél szerint ez meg is valósult, mivel léteznek a Székelyföldön magyar egyházak, és van önálló püspökségük. Ugyanígy működnek magyar iskolák, és a kérdés rendezett. A magyar fél ezzel szemben azt hangsúlyozta, hogy sem az oktatási intézmények igazgatása,

sem az állami dotáció nincs megoldva. A romániai magyarságot is megosztották a székely önkormányzattal kapcsolatos viták. Ezek egyik alapkérdése az volt, hogy az önkormányzat a székelyek, a Székelyföld lakóinak vagy a romániai magyarság egészének autonóm intézménye?

További vitakérdés az önkormányzat és az egyházak viszonyára vonatkozott: kié legyen az oktatási intézményrendszer? Hagyományosan, továbbra is a magyar egyházak lássák el ezt a feladatot vagy a létrejövő önkormányzat világi iskolákat tartson fent a kisebbségi oktatás érdekében? Ugyanezekben a vitákban merült fel a mai napig érvényes alapkérdés: *meg lehet-e valósítani bármiféle kulturális autonómiát egy olyan közigazgatásban, amely nem önkormányzati alapon épül fel?* Hasonlóan aktuálisnak tűnik az a dilemma, hogy a pártpolitikában és a parlamenti munkában tevékenykedő Országos Magyar Párt felvállalhatja-e az egész romániai magyar társadalom képviselőjét? Milyen legyen a viszonya az átfogó társadalmi szervezetekkel az EME-vel, az EMKE-vel, az EMGE-vel, a Dalosszövetséggel?

A következőkben a két legfontosabb székely autonómia tervről lesz szó. Paál Árpád tervezete 1931-ben készült el az OMP felkérésére, a másik pedig Pál Gáboré, amely 1935-ben készült. Ez utóbbi az eddig megismert legrészletesebb tervezet, több mint 100 oldalas. Az iskolák takarításától az egészen kicsi ügyekig lemenve szabályozná az egyház és az iskolaügy kérdéseit. A Paál Árpád készítette tervezet egyetlen székely közületről beszél, aminek különböző szintjei vannak: falusi, regionális és egy központi tanács. Az iskola és az egyházügy, illetve a középfokú igazgatás a 30 tagú Tanácshoz tartozik, ami egész Székelyföldet irányítaná. Ennek működésében az első világháború előtti törvényhatósági gyűlések rendszeréhez hasonlóan működne, mint egy nagy megye. Ezt a területet „*otthon területnek*” nevezi, amelynek a lényege, hogy közös vagyónérdekeltség működik az egész területen, tehát a magyar kisebbségnek vagy a székelységnek elővásárlási joga van. Továbbá a közbirtokosok kötelesek az oktatást az adójuk egy bizonyos százalékával támogatni. Fontos dolog, hogy az „otthon terület”-en, a földalatti természeti kincsek – itt elsősorban a földgázra, az ásványvízre és a szénfémekre kell gondolni – a népközösséghez tartoznának és örök használati jogra megtarthatók. A területéről befolyt adók egynegyede kerülne vissza az önkormányzathoz. Ugyanakkor a székely közület semmiféle segínyt vagy támogatást nem igényelhetne az államtól. Tehát Pál teljes elkülönülést tételezett fel az államtól. Az államnak csak pénzügyi felügyeleti joga volna az önkormányzattal szemben. A terület belső nyelve magyar, kifelé pedig a román. A már említett terjedelmes 1935-ös Pál Gábor-féle tervezet Magyar Kulturális Szövetséggel számolt, amit kataszteri alapon építenének fel. Az autonómia alulról szervezését nem zárják le a Székelyföldön, hanem továbbfejlesztésre ad lehetőséget, amennyiben különböző – a Székelyföldön kívüli – magyar közösségek önként csatlakoznak ehhez a területhez, önkormányzatisághoz. Pál Gábor ezzel a székelyföldi gettószodást hátrította volna el a tervezetében.

Utoljára hagytam a legkomolyabb tervezetet, amelyet Markó Béla is említett. A Jakabffy Elemér készítette törvénytervezet 1930-ban született az Országos Magyar Párt felkérésére. A szerző 1940. januárjában szeretne volna publikálni. Akkor személyesen Teleki Pál kérte,

Keletről Nyugatra Európa közepén

hogy tekintsen el ettől, mert Magyarországon akkor már a revízióra készültek. Így a tervezet tartalmazó Magyar Kisebbség folyóiratszámot kinyomtatták, de sohasem terjesztették. Jakabffy „országos kisebbségi nemzetről” beszélt. Ez olyan jogi személyiséggel bíró szerkezet, amelybe összeiratkozhat a magát a kisebbségi nemzethez tartozónak valló népesség. Ez belső választások révén létrehozna egy 60 fős Nemzeti Tanácsot. A Nemzeti Tanács feladatai: egyrészt képviseli a kisebbséget az állam, kormány előtt, másrészt szabályzatot alkot a belső szervezetéről, harmadrészt öt egyént jelöl a kormány számára, akik közül a kormány kiválaszt egyet kisebbségi alminiszternek, negyedrészt megbízottakat jelöl az ún. Kisebbségügyi Bíróságba, ötödrészt javaslatokat terjeszt a kormány elé a kisebbségi alminiszteren keresztül különböző törvényekkel kapcsolatban. Valamint panaszt tehet a Kisebbségi Bíróságon, javasolhatja a közigazgatási területek kiegészítését, és különböző törvénysértésekre hívhatja fel a figyelmet, amelyre 30 napon belül a kormány köteles válaszolni. A tervezet sajátossága, hogy a szerző rengeteg végrehajtásra vonatkozó garanciát épített be a szövegbe. Iskolaugyben – német mintára – kimondja, hogy magyar nemzetiségű gyermek és olyan gyermek, akinek a szülei a nemzeti kataszterbe feliratkoztak, csak saját iskolába járhat, nem is lehet kényszeríteni, sőt többségi iskola be se fogadhatja ezeket a gyermekeket külön engedély nélkül. A tervezet legfontosabb újdonsága az ún. Kisebbségi Bíróság. Az intézményt azért hoznák létre, hogy a kisebbség–kisebbség közötti ügyekben ne a Nemzeti Tanács ítélkezzen (mert lehet, hogy a Nemzeti Tanáccsal szemben is lesznek panaszok), hanem egy független bíróság. A kisebbség – többség panaszait is ez a független bíróság intézné, amely az Alkotmánybírósághoz kapcsolódna párhuzamos intézményként, és fele részben többségi, fele részben kisebbségi bíróból állna. A tervezet – mintegy garanciákat teremtve – kimondta azt is, hogy 100 ezer fő után már legalább egy bírót kell adni, de a legkisebb kisebbségnek is minimum két bíróval kell rendelkeznie a kisebbségi bíróságon belül.

Nem akarom az eddig elmondottakat zárójelbe tenni, de jeleznem kell, hogy ez a nemzeti autonómia jövőkép csak a második bécsi döntésig volt érvényes a nyilvános romániai magyar politikai közbeszédben. Az OMP 1937-es nagygyűlése világosan megfogalmazta a nemzetiségi sérelmeket, és az állampolgári jogegyenlőség illetve a nemzetközi normákra hivatkozva azok orvoslását kérte. Közel ugyanaz az elit 1940 őszén a Teleki Pál vezette kolozsvári, nem nyilvános erdélyi értekezleten a román nemzetiségpolitikai rendelkezések meghagyása mellett érvelt, hiszen ez szolgálta az új magyar főhatalmat. Miközben a romániai magyar emlékezet a kis magyar világ toleráns nemzetiségpolitikájának bizonyítékaként emlékezik meg arról, hogy kötelező volt a középiskolai román nyelvtanulás, jó tudni, hogy az ellen mind az erdélyi értekezlet résztvevői, mind a középiskolai tanárok Budapestről elrendelt bevezetése ellen folyamatosan tiltakoztak.

A következőkben az RMDSZ tervszöveggel kapcsolatos kritikámat mondom el. Alapvetően jó tervezetnek tartom, senkit nem szeretnék megbántani, döntően a hiányosságokról szólok.

1. A tervezet túl általánosan van megfogalmazva. Ha én román kormányhivatalnok volnék, nagyon szívesen elfogadnám ezt a tervezetet, mert ezzel azt csinálhatnék, amit akarok.

2. Hiányzik az indokolás rész. Amit például Bíró Gáspár a nemzetközi jogi dokumentumoknál felsorolt, be lehetne építeni egy indoklás részbe, és nem kellene magyarázkodni, hogy az ENSZ így mondta, azt mondta. Ezt így csinálták a két világháború között is. Volt egy törvényszöveg és volt egy indoklás, ami kétszer, háromszor akkora terjedelmű, mint maga a törvénytervezet. Ez kell a politikai érvrendszerhez, hiszen a törvénytervezet elfogadása már politikai akarat és vita kérdése. Az indoklásba lehetne beépíteni a történeti érveket; a kisebbség önkormányzat érintette települések körét fogalmazzuk meg. Ez segíthetne abban, hogy a romániai magyarságpolitika történetében mindig kulcsfontosságú végrehajtási utasítással ne történjenek visszaélések.
3. A fordítás kérdését rendkívül fontosnak tartom. Nem lett volna érdemes eleve románul megírni, majd visszafordítani magyarra? Ezzel eleve a pontos fogalomhasználatra is jobban rá lettek volna szorítva a szerzők. Most így előre nehéz tudni, hogy a román oldalon mit, hogyan fogadnak, hiszen sokféle fordítási, terminológiai kérdés felmerülhet még.
4. Történészként hiányoltam az anyagból a román nemzeti mozgalom törekvéseire való hivatkozást. Fontos érv lehetne, hogy a román nemzetépítés során kialakult legitimációs rendszerben milyen kulcsfontosságú mutathatók ki, illetve magának a román nemzeti mozgalomnak a története is egy példa a kisebbségi érdekvédelemre. Itt az 1848-as balázsfalvi határozatra, a 1868-as román nemzetiségi ellentörvényre és az 1905-ös nemzeti párti programra gondolok.
5. Eddig mindenki megkerülte azt a kérdést, hogy ki képviseli a megkonstruált kollektív közösséget? Az RMDSZ? Vagy, ha egy másik intézmény jön létre ezzel a céllal, akkor ezt részletesen le kellene írni. Legfőképpen, hogy miként hozzák azt létre. Mert e nélkül azaz, hogy *autonóm közösség*, nem lehet mit kezdeni. Ez a retorikavalóság, diskurzus. Arra, hogy, hogyan lesz ebből intézményesültség, a tervezetből nem kapunk pontos választ.
6. Szintén alapvetőnek tartom a politikai párt és a társadalom önszerveződésének viszonyát. Vagy elhiszük, hogy egy politikai pártot a kulturális és civil egyesületek irányítanak?
7. A tervezetből teljesen hiányoznak az anyagi kérdések. Ki fogja finanszírozni a kisebbségi intézményességet? Hogyan működik, az adók hova kerülnek? Bíró Gáspárral egyetértetek abban, hogy a nemzetközi dokumentumokkal összhangban van ez a törvénytervezet, de ha megnézzük a dél-tiroli kisebbségi törvényt, akkor látjuk, hogy az bizony részletekbe menően kidolgozott. Az apró kérdésekig tisztázva vannak a viszonylatok. Úgy gondolom, hogy ilyen kompromisszumra szoruló ügyekben csak úgy lehet belemenni, mint egy házassági szerződésbe pontosan rögzíteni kell, hogy miről van szó, ki mit vállal.
8. Nagyon fontosnak tartanám az ún. otthon-terület védelmét, tehát a magyar közösségi tulajdonokhoz – például önkormányzati, közbirtokossági vagyonok, az egyházi tulajdonhoz való jogot. Egy konkrét példa: a szászoknál látjuk az egyházi vagyonnak az elherdálódását. Hasonló gondot jelent a magyar református egyháznál a szórványban kihaló

gyülekezetek ügye. Mi lesz a földdel, a templomokkal? Hova kerülnek ezek a vagyontárgyak?

9. A tervezet nem konkretizálta az oktatásügyet. Úgy képzelik el, hogy legyen magyar tanfelügyelőség? Ez majd az összes magyar iskolát felügyeli vagy csak a magyar nyelvű oktatást? Ki dönt a magyar iskolák tanrendjéről? Soroljam a szakpolitikai kérdéseket? Ha kerettörvényről is van szó, nem kellene előre kidolgozni mindezeket egy egységes koncepcióban?
10. Ugyanígy hiányolom a kisebbségi bíróságnak kérdésének felvetését. Pontosabban, hogy az állammal szembeni ügyeket ki fogja majd intézni: mi lesz akkor, ha az autonóm közösség szembe kerül a kormánnyal? Akkor egyszerűen a román Alkotmánybíróság fog dönteni?
11. Itt jön az utolsó problémám: jó lett volna látni a tervezet mellett egy másik anyagot, amely tisztázza, hogy a jelenlegi román törvényhozásban, vagy az Alkotmányban milyen szakaszokat kellene megváltoztatni. Egyáltalán, a jelen törvénytervezetet hogyan lehetne integrálni a román politikai rendszerbe és jogrendbe.

Végezetül nagyon röviden egy dilemmáról szeretnék beszélni. Röviden úgy lehetne címkézni, hogy *mozgástér és kényszerpálya*. Van két megoldhatatlan helyzet ezzel az autonómia ügyvel kapcsolatban. Az egyik az, hogy *olyan országban szeretnénk a magyar kisebbség számára többszintű autonómia rendszert, ahol a közigazgatás nem önkormányzati alapon épül fel*. A másik adottság probléma, hogy ki fogja a megcélzott kollektív jogokat gyakorolni? Egy politikai párt? A 1930-as évekből az a tanulság, hogy politikai párt ezt nem tudja felvállalni. Ugyanis a politikai párt nem „dolgokat” intéz el. Érdekeket képvisel egy hatalmi mezőben. Ennek az autonómiának pedig az lenne a lényege, hogy mindennapi „ügyeket” intézzen el. Nem tudom elképzelni az RMDSZ-ről, amely nagyon sok gonddal küzd és nagyon sok dolgot felvállal, hogy az autonómia intézményét önmaga hatékonyan meg tudná valósítani.

A másik gondom a törvény funkciója a kisebbségi politikai mezőn belül. Mi lesz a mozgástér a román politikai életben, ha a kisebbségpolitika központi kérdésévé teszi ezt a kisebbségi törvénytervezetet? Látjuk, hogy a VMDK autonómia tervezete a Vajdaságban milyen nagy nemzetiesítő, integráló hatással bír. A Vajdaságban a VMDK autonómia tervezete felmutat egy háborús zsákutcás helyzetben egyfajta perspektívát. De vajon Romániában ad-e ilyen perspektívát akár értelmiségi közösségeknek, vagy különböző ellenérdekelt csoportoknak e törvénytervezet? Ezt meg kellene vizsgálni. Az is kezelendő probléma, hogy nem járhat-e azzal a valószínűsíthető román kormányzati elutasítás, hogy a magyar sérelmi politizálást tovább erősödik. „Mi megcsináltuk a törvénytervezetet, de hát a románok nem fogadták el” – és az egész magyar kisebbségpolitika belefut egyoldalúan a sérelmek transzformálásába, ahelyett, hogy más társadalompolitikai kiutakat keresne.

Karikás Péter diplomata

Felhasználva azt, hogy körünkben van a kérdés egyik kiváló szakértője, Csapó szenátor úr, szeretnék három rövid kérdést feltenni. Az egyik az, hogy a jogforrások felsorolásánál miért marad ki a tervezetből a Nemzeti Megmentési Front 1990. január 5-i nyilatkozata, amely minden gyönyörűt megígér, helyi autonómiát, anyaországgal való szabad kapcsolattartást, és egyebeket. Nem értem, – hogy valami megfontolásból, vagy pedig csak azért, mert a Megmentési Front maga is később elhatárolta magát ettől? Tehát így módon elhatárolta magát a Gyulafehérvári Határozattól is, mert akkor annak se szabadna szerepelni. Második kérdés: tulajdonképpen nem nagyon értem, hogy az egész kisebbségi törvénytervezet kidolgozásánál miért nem magára a '47-es statutumra építkeztek, ami azért már történelem, és aki ma friss szemmel elolvassa, annak fantasztikus dolgokat rögzített. Miért nem arra építkezve, azt kiteljesítve, bővítve, adaptálva a mai politikai környezethez? Miért nem ezt az utat jártuk? A harmadik: tudomásom szerint hasonló kisebbségi törvénytervezetet a Német Demokrata Fórum is kidolgozott. Ha hallhatnánk erről valamit, hogy hogyan fogadta ezt a romániai magyar közösség, és hogyan fogadta a hatalom.

Berényi József, a szlovákiai Magyar Polgári Párt képviselője

Bár elsősorban és kizárólag a romániai RMDSZ programjáról van szó – minthogy én Szlovákiából vagyok, igyekeznék ezeket a kérdéseket megvilágítani egy kicsit más oldalról. Azért bátorkodom ezt tenni, mert azt hiszem, hogy összefüggnek ezek a dolgok.

Ez a vita arról szól, hogy ez miért nincs a törvénytervezetben, az nincs egészen kidolgozva, ez pedig hiányzik. Ezekre a kérdésekre igyekeznék választ adni egy kicsit szlovákiai szemszögből. Azért merem ezt tenni, mert ha most egy szlovákiai magyar pártok által beterjesztett programról lenne szó, ugyanezek a dolgok hangzanának el, ugyanezek a kifogások lennének vele szemben. Ezért gondolom azt, hogy bizonyos szempontból a válasz ismert. Ennek én három okát látom: az egyik okot a szlovákiai magyar politikai lehetőségnek nevezném el. Ez pedig a következő. Valamikor 1990-ben volt egy szégyenteljes nyelvhasználati vita Szlovákiában, ami először mért komoly ütést a demokratikus erőkre. Ekkor elfogadtak egy olyan nyelvtörvényt, amely rendkívül homályos, nem határozza meg pontosan a jogokat, amelyet így is, úgy is lehet magyarázni. Tudjuk jól, hogy 1990-ben egy relatíve demokratikus kormányzat volt Csehszlovákiában, (Csehországban és Szlovákiában is). Az akkori szlovákiai magyar politikai erők egy jelentős része úgy vélte, hogy a közvélemény hatására egy ilyen törvénytervezetet kell elfogadni azért, mert mindig van egy jóindulatú kormányzat, amely azt úgy fogja magyarázni, ahogyan az nekünk megfelel. Mindig van egy Vaclav Havel, akinek az autoritása majd segít ezeket a dolgokat úgy magyarázni, ahogyan ezt kell, és mindig van egy liberális kormány. Ez volt az első megközelítési mód, amely sajnos aztán prece-

Keletről Nyugatra Európa közepén

denst teremtett. Ezek a törvénytervezetek továbbra is ilyenek maradtak, és láthattuk, 1992-ben jött egy nagy fordulat és jött egy olyan kormányzat, amely teljesen másként magyarázta ezeket a törvényeket. Úgy látszik, hogy politikai hiba volt belemenni ebbe a megoldásba.

A másik megközelítés a szakmaiság kérdése. Miért kell olyan törvénytervezeteket kidolgozni, amelyek nem pontosan határozzák meg a felségterületeit a kisebbségi jognak? A szlovákiai lakosságnak 11, a csehszlovák lakosságnak pedig 3 %-a vagyunk. Alapvető, elementáris jogunk, hogy a minket megillető jogokat a kormányzat dolgozza ki később részletesen, elég deklarálni ezeket mondjuk alkotmány, törvény szintjén, utána pedig majd a kormányzatnak kötelessége ezeket tovább kidolgozni. A Komáromi Egyetem tervezete 1990-ben, amely – most már a betérjesztők is elismerték a nyilvánosság előtt – nem volt rendesen kidolgozva, szakmailag támadható volt, és a Szövetségi Parlament lesöpörte az asztalról. Ezután egy olyan nyelvtörvény került kidolgozásra, amely radikálisabb, átfogóbb elképzeléseket tartalmazott, teljesen jogosakat a kisebbség szempontjából, olyanokat, amelyeket el kellett volna fogadni. Szakmailag azonban szintén nem volt igazán védhető. Utána jött a kulturális autonómia törvénytervezete, ami hasonlóképpen járt. Most jelenleg ott tartunk, hogy területi autonómia-követelések vannak, amelyek szintén nincsenek szakmailag teljesen kidolgozva. Valóban elvethetőek. A kérdés az, hogy ezután, ha ezt a Szlovák Parlament el fogja vetni, milyen követeléssel állhat elő a szlovákiai magyar politikai elit? Ehhez a kérdéskörhöz tartozik az is, hogy érzésem szerint Magyarországról támogatták ezeket a törekvéseket. Értem ez alatt azt, hogy támogatták a politikai deklarációkat, és nem igazán kérték számon annak szakmai háttérét. *Rendkívül szükséges, hogy ezeknek a követeléseknek a szakmai háttere ki legyen dolgozva.*

A harmadik ok, amiért a szlovákiai tervezetekben sincsenek meg ezek az elemek, azzal magyarázható, hogy nincs meg a szakmai tőke ezeknek a kidolgozásához. Ezt azért merem megállapítani, mert mindenki nagyon jól tudja, hogy Csehszlovákiában a kommunista hatalom sokkal keményebben tartotta pórázon az oktatásügyet, a kultúrát, mint mondjuk esetleg Magyarországon és máshol. Valójában ezek a területek, a jog és a kisebbségek teljesen kimaradtak az oktatásból, és valóban hiányzik a szakmai tőke. Itt Magyarországnak nagy felelőssége van. Ezeket a dolgokat viszont be lehet pótolni. Az elmúlt négy évben ezek a szakmai képzések most már beindultak, és folynak.

Azt hiszem, hogy ez az a három terület, ami miatt hiányosak a szlovákiai tervezetek is. Szeretném kiemelni azt, amit a Tabajdi úr mondott a bevezetőjében. Valóban egy nagyon komoly fordulat történik például ezen a tanácskozáson ezekben a kérdésekben. Úgy látom, hogy a jelenlegi találkozó sem csak a politikai deklaráció szintjén fogja megtartani ezeket a követeléseket, hanem igyekszik továbblépni. Nem azt az utat választja, hogy ha követeléseinket sorozatosan nem fogadják el, akkor milyen újabb, radikálisabb követeléssel állunk elő, hanem azt, hogy mik azok a módok, amelyekkel ezeket a követeléseket meg lehet valószínűsíteni. Szlovákiában itt nagyon komoly tartalékok vannak. Romániától eltérően még mindig létezik egy olyan demokratikus közösség, amely nem volt igazán kihasználva a szlovákiai

magyar követeléseknek a megvalósításánál. Jelenleg választót előtt áll Szlovákia, és feltehetően eldől, hogy milyen utat választ: egy autokrata irányítási rendszert, vagy megmarad a demokrácia mellett.

A következő időszakban rendkívül fontos szerepe lesz annak, hogy – és most visszautalnék arra, amit az RMDSZ elnöke mondott – olyan nemzetközi garancia rendszert dolgozzanak ki a térség országai, amelyek a kisebbségi rendszereket ebbe a rendszerbe beépíti. Ez a garanciarendszer már nemcsak a kisebbségi jogokról szól, hanem sok más területet is felfoel. Ez az a fordulópont, ahol túl lehet lépni azon, ami jelenleg uralkodik az országok között, és ezeket a garancia rendszereket a kisebbségeknek is támogatni kell, mert ez túlélésük egyetlen lehetősége. Azt hiszem, hogy ebbe a garancia rendszerbe nemcsak Nyugat-Európát kell bevonni, hanem az összes érintett feleket. Remélem, hogy az itt levők szintén támogatni fogják ezt.

Dr. László Domokos

Mint a Magyarországon élő Erdélyiek Demokratikus Szövetségének elnöke büszke vagyok a nemzeti kisebbségekről és az autonóm közösségekről szóló törvénytervezetre, amelyet az RMDSZ megalkotott. Történelmi előzményként szeretném elmondani, hogy minket 1945. június 20-án Marosvásárhelyen letartóztattak, és 93 napos rendőrségi verések mellett 1945. szeptember 23-án a kolozsvári hadbíróóság két és fél esztendőre ítelt, tíz évi jogvesztésre és vagyonelkobzásra. Szerencsére, vagyonom nem volt. Már akkor, nemcsak az első világháború után, hanem a második tragikus világháború után is egész Erdély-szerte megszületett, nemcsak a magyarokban, hanem még erdélyi románokban is az a gondolat, hogy ne legyen minden háborúnak szenvedő alanya az ottani lakosság. Létesíteni kellene Erdélyben egy független, de Romániához tartozó autonóm köztársaságot, mert a békeszerződéseket nem lehetett megváltoztatni! Ez minden ott élőknek egyforma eséllyel és jogegyenlőséggel biztosítaná a megélhetési, társadalmi és politikai jogokat. Akkor ez nem sikerült. 1946-ban menekültem át Magyarországra, és az elmúlt évtizedekben, amikor mindent szőnyeg alá sepertek itt Magyarországon, ha valaki egyáltalán szót mert ejteni az ottani magyarság helyzetéről, ezekről szinte lehetetlen volt beszélni. Nem vagyok jogász, és nincs alapom jogilag minősíteni ezt a tervezetet. El kell mondanom azt, hogy ez a tervezet nem egy maximalista tervezet, de mégis benne foglaltatik mindaz, ami a romániai kisebbségeknek – és nemcsak szűk körűen a magyar kisebbségnek – a jogai biztosítására vonatkozik, ezért nagyon jó a tervezet. Vannak olyan kisebbségek ott, akik nem mernek szót emelni a maguk kisebbségi jogaiért, de van két és félmillió magyar. Sajnos a németiséget már nem tudom mondani, mert őket „eladták”, a zsidóságra se tudom mondani, mert őket megölték vagy eladták Izraelnek. Mindez nagy mértékben gyengítette a magyar közösség politikai, társadalmi, gazdasági esélyeit.

Keletről Nyugatra Európa közepén

A Romániai Parlamentnek fel kellene ismerni, büszkének kellene lenni arra, hogy egy nemzeti kisebbségi közösség ilyen törvénytervezettel is gazdagítja munkáját és Romániát. Ez Európa felé is kimutatható és elfogadható lenne. Nem gesztus, nem lojalitás kérdése, hanem 1994-ben már a megvalósítandó kérdések közé kellene hogy tartozzon. Addig, amíg az Európai Unió országai azon dolgoznak, hogy milyen dokumentumokat készítsenek az ebben a térségben élő nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozóan, nagyon örvendetes, hogy sem a szlovákiai, sem a vajdasági, sem a kárpát-ukrajnai, sem a romániai magyarok nem pihennek, hanem megpróbálnak maguktól talpra állni. Ez Magyarország felelős szerveinek is tanulságos. Nem kell agyontámogatni őket! Nagyon értelmesen meg tudják ők határozni magukat, és nagyon értelmesen tudnak ilyen tervezetet is készíteni. Hanem inkább tettekkel kellene segíteni őket! Minden nemzetközi fórumon, az egész magyar társadalomban tettekkel kellene nemcsak népszerűsíteni, hanem támogatni is ezt a tervezetet. Ha nem is hagyja jóvá a Román Parlament, azért a képviselő urak és az elnök úr ne keseredjen el, de tegye minden romániai magyar és kisebbség asztalára ezt a tervezetet. Mert az is bizalmat ad az ottani kisebbségnek, de a magyar társadalomnak és a magyarországi fórumoknak is abban, hogy kell és érdemes ilyen kérdésekről vitatkozni.

Az biztos, hogy Romániában is vitatkoztak a magyar közösség illetékesei ezen a tervezeten, amíg négy év alatt jelenlegi formájában megszületett. Nem hinném azonban, hogy nagyobb viták voltak, mint amilyen ez. Ha jogászkodással elkezdi tudálékoskodni, azt mondjuk, hogy nincs szükség területi autonómiára, nincs szükség személyi autonómiára, kulturális autonómiára stb., ha ezeket kihagyjuk a tervezetből, akkor egyáltalán nincs szükség arra se, hogy nemzetiségileg meghatározza magát egy országnyi kisebbség. A legfontosabb kérdések ma éppen ezek. Ez nem annak a függvénye, hogy ezzel mennyire vagyunk lojálisak a román kormány iránt. Nem bántom Romániát, de egy olyan országban, ahol egy 23 milliós országban 4 milliónál több kisebbség van – nemcsak a magyarok, kimondani azt, hogy homogén nemzeti állam, ez maga a jogtalanság. Ezzel nem ismerjük el azt, hogy egyáltalán ők léteznek, egyáltalán biztosítani kell az életfeltételeiket.

Kezembem van egy térkép a moldovai csángó községekről. Ha nincs meg Markó úrénak, szívesen a rendelkezésükre bocsátom. 1938-ban elmentünk oda népdalokat gyűjteni, ahol 250 ezer római katolikus él. Piacokon, kocsmákban gyűjtöttük a népdalokat, és ha megkérdeztük, hogy maguk magyarok? Azt mondták, hogy mi római katolikusok vagyunk. Akkor mondja az egyik, hogy de azért mondd meg, hogy magyarok vagyunk! Azt mondja a másik, hogy abból már tudni kell az uraknak, mert a román vallásban nincs római katolikus vallás. Ezekben a községekben 1955–58 között 73 magyar elemi iskola volt. Ma ezekben a községekben még annyi joga sincs az ottani csángóknak, hogy a saját vallásukat magyar nyelvű papokkal és magyar nyelven gyakorolják. Hogyan lehet ezt megmagyarázni jogilag? Sehogy! Ez nem jog, hanem egyenesen erőszakos asszimiláció.

Vitatkoznom kell a jogászokkal. Ez a törvénytervezet nem kizárólag jogi tervezet, hanem egyben program is. Én legalábbis ötszöri elolvasás után és ismerve többszöri odalátogatá-

som alkalmával az ottani helyzetet, nagyon komoly nemzetiségi programnak is tartom. Ha pedig ebbe a tervezetbe nem vesznek bele mindent, ami benne van, kihagynak belőle dolgokat, akkor még a minimális követeléseket se lehet elfogadásra ajánlani a Román Parlamentnek, ahol mindenre reszketnek, ami magyar vagy német, vagy szlovák vagy más nemzetiségű. A másik, azt kell vizsgálni, hogy ez a tervezet milyen környezetben született. Nagyon könnyű egy egyetemi tanszéken jogi kérdésekről, vagy más szakmai kérdésekről beszélni itt Magyarországon. Én egyetemi oktató voltam, könnyű volt beszélni a hallgatóknak, biztosították az órákat és a hallgatók jelenlétét. De milyen környezetben született meg ez a tervezet? A mi falunk, Mezőbán egy tizenvalahány ezer lelket számláló magyar község. Igaz, hogy a környező kisközségek románok, de összesen három magyar felirat van. Az egyik egy cigány kocsmánál van kiírva, hogy „Rózsi bár”, a másik az unokaöcsémnek a cukrászdáján van kiírva, hogy „Orsolya cukrászda”, a harmadik pedig, ki van írva, hogy Római Katolikus Plébánia, de azért már felette ott van románul is. Ebben a környezetben dicsérendő, hogy megszületett egy ilyen tervezet.

Elkeserítőnek tartom azt, hogy 1994-ben, Európának ebben a tragédiákkal terhelt térségében törvénytervezetet kell készíteni arról, hogy úgyszólván egy nemzeti közösség valamilyen formában, valamilyen kategóriákban meghatározza saját magát és fejlődését. Én tudom, hogy milyen vitákat folytattunk itt, mikor a kisebbségi törvénytervezetet dolgozták ki Magyarországon, pedig itt 10 ezer szlovén, 20–25 ezer román és más nemzetiség él. Mert azt mondtuk itt, ezen a helyen, hogy nem az a lényeg, hogy milyen létszámú az a kisebbség, hanem az a lényeg, hogy kisebbség. Számukra pozitív diszkriminációs jogokat kell biztosítani. A többségnek úgyis megvannak a jogai. Ha nem, akkor kiveredik magának valahogy. Az a tény, hogy az RMDSZ kidolgozta ezt a tervezetet, elismerésre méltó, mert növeli az önbizalmat, bennünk is, az itt élő erdélyi magyarokban, meg azoknak a gyerekeiben is, hiszen vagyunk közel 1 milliónyian. – Bennünk is, de még jobban növeli azokban a rokonokban, testvérekben, akik ott élnek. Magyarországon kidolgozták, jóváhagyták a kisebbségi törvénytervezetet teljes létszámmal a parlamentben, de az i-re nem tették fel a pontot, mert nem szavazták azt meg, hogy az itteni kisebbségeknek az 1994-es választásokon parlamenti képviselőjük legyen. Ezt annyiszor hozzám vágták Erdélyben, hogy már nem is merek olyan magyarok közé menni, akik ezt a tényt tudják. Köszönet ezért a tervezetért és erőt és összefogást kívánok, hogy minden szinten, minden erővel vigyék, terjesszék! Még akkor is, ha nem hagyják jóvá, akkor is a magyarságnak ez egy bibliája lesz.

Tabajdi Csaba:

Nem akarok az ördög ügyvédje lenni, és nem is akarok a jogászok védelmére kelni, tudnak ők a maguk nevében is szólni, de itt senki nem vitatta, hogy a személyi és más autonómiák ebből a tervezetből kikerüljenek. Jogász barátaink csak azt teljesítették, amire kértük őket.

Keletről Nyugatra Európa közepén

Nem arra kértük Őket, hogy dicsérjék meg a tervezetet, hanem, hogy jobbítsák. Nyilvánvaló volt, hogy nem arra van erdélyi barátainknak szüksége, és senkinek a határon túli magyarok közül, hogy megsimogassuk valamiféle paternalista módon a fejüket, hanem arra, hogy próbáljuk megvitatni, hogyan lehetne ezt jobbítani.

Markó Béla, az RMDSZ ügyvezető elnöke:

Szeretném megerősíteni azt, ami itt már elhangzott, ezért kértem szót még kollegáim előtt, akik szakértők, de ugyanakkor politikusok is. A teremben még más RMDSZ-eszesek is jelen vannak, Béres András barátunk, aki szintén dolgozott ezen a tervezeten. A dicséret természetesen jól esik, a bírálatra viszont szükségünk van. Ezt azért is elmondanám, mert a szünetben ketten-hárman megkérdezték tőlem, hogy nem esik-e rosszul az, hogy bírálják a tervezetünket, hogy kritikát kapunk bizonyos cikkelyeiért, kitételeiért. Higgyék el, hogy mi hozzászoktunk az igaztalan bírálathoz is, hozzászoktunk a romboló, támadó szándékú bírálathoz is. Akkor miért ne mondanánk őszintén azt, hogy a segítő kritikára igazán szükségünk van? Teljesen világos, hogy mi ehhez így viszonyulunk, és fontosnak tartjuk az ilyen jellegű konzultációt.

Szégyenkezve mondom, hogy Bárdi Nándor igen alapos felvezetése még nekem is sok új információt adott. Bár én helyesbítenék egy esetben. Úgy tudom, hogy a Jakabffy Elemér féle tervezet 1940. januárjában mégis megjelent, mert a *Magyar Kisebbség* című folyóiratból ismerem ezt a tervezetet. De hát ez csak egy zárójel. (Bárdi Nándor – a helyéről reagálva – elmondta, hogy ezt a folyóiratszámot ugyan kinyomtatták, de nem jelenhetett meg. – A szerk.) Nagyon jó, legalább filológiai pontossággal tisztáztunk egy kérdést! Ezek szerint én egy olyan példánnyal rendelkezem, amely soha nem került nyilvánosságra.

Három kérdéshez szeretnék hozzászólni röviden. Az egyik: szóba került az RMDSZ státusza, az RMDSZ-nek mint szervezetnek a perspektívája. Először is, ezzel a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatosan mi nem kívánunk abba a csapdába belesétálni, hogy amennyiben ez nagyon rövid időn belül nem válik törvénnyé, akkor tehetetlenül áll az RMDSZ az általa képviselt helyzet előtt. Nyilvánvaló, hogy ennek a törvénytervezetnek, ezeknek az elveknek az életbe ültetésére nagyon kevés az esély. Az RMDSZ eközben azonban végülis más utat választott, nem kíván politikai pártként, politikai szervezetként, vagy kizárólagosan így működni a jövőben. Még akkor sem, ha ez bizonyos ellentmondásokat jelent. Maga ez a szervezet, amely egy ilyen átalakulás folyamán nyilvánvalóan mássá változik, vagy mássá kellene, hogy változzék, szeretné ezt az önkormányzati szerepet ellátni, amely önkormányzati szerepre hatáskörei, mástól megszerzett hatáskörei ebben a pillanatban nincsenek. Fontos viszont az, hogy egy ilyen elv alapján már ma is valóban sokkal többet vállal, mint amennyit egy politikai szervezetnek vállalnia kellene. Tehát megpróbálja összehangolni azt a civil társadalmi mozgást, amelyet normális körülmények között nem kellene összehangol-

ni. Ilyen civil társadalmi mozgás szép számban beindult az elmúlt négy esztendőben az erdélyi magyar társadalomban. Megpróbálja továbbá lefedni a közéletnek mindazokat a területeit, amelyeknek közvetlenül semmiképpen sincs közük ahhoz, amit mi politikának gondolunk, vagy gondolhatunk. Ez lenne tehát az egyik kiegészítés, vagy pontosítás.

Többször is elhangzott utalás a romániai kisebbségek helyzetére, a többi romániai kisebbségekkel való együttműködés szükségességére. Egyáltalán arra, hogy egy ilyen törvénytervezetnek általában rendeznie kellene a Romániában élő kisebbségek helyzetét és csak ezen belül a romániai magyarságét. Ezt mi is így gondoltuk, így próbáltuk ennek a törvénynek a kereteit megteremteni. Arra törekedtünk, hogy megfelelővé váljék a többi romániai kisebbség számára is, hiszen amúgy is tovább gondolkodunk ezen, amikor arról beszélünk, hogy lehetségesek régió rendezések, lehetséges egy európai rendezés. Bár azon belül sajátos módon kell elgondolni az egy-egy közösségnek megfelelő megoldásokat. Ezzel kapcsolatosan viszont mindenképpen el kell mondanom, hogy óriási különbségek vannak közöttünk és a többi romániai kisebbség között. Az erdélyi magyarság becsléseink szerint több mint 2 milliós létszámú, nagy közösség. Tulajdonképpen utánunk, tehát ha már romániai kisebbségekben gondolkodunk, a következő nagyobb közösség a német, amely eltűnőben van, jelenleg a becslések szerint 80–90 ezer lélekkel számolhat, de ez is egészen más mentalitásban él. Ebben a pillanatban ez a közösség távozóban van az országból. Most a cigányközösségről nem beszélek, amely nyilván etnikai közösségnek tekintendő, de olyan erős nemzeti, kulturális sajátosságokkal, amelyek az analógiát most ebben a pillanatban megengednék, nem rendelkezik. A többi kisebbség pedig 10–20 ezres létszámot jelent. *Olyan igényszintbeli különbségekről van szó, amelyek lehetővé teszik, hogy egy ilyen törvénytervezetben magasabb mércét alkalmazzunk.* Abba egyértelmű, hogy belefér az alacsonyabb mérce is, de ami a támogatottságot és az együttműködést illeti, ennek a fordítottja csak nagyon nagy zökkenőkkel lehetséges. Tehát egy 10 ezres, vagy 20 ezres lélekszámú kis közösség nem hajlandó támogatni még olyan részlelképzéseket sem, mint például az önálló egyetem lehetősége. Nem beszélve általánosabb autonómia hálózatról, holott ez nem sértené az illető kisebbség igényeit, hanem perspektivikusan támogatná. Ez aktuálpolitikai kérdés, de mindenképpen el kívántam mondani, hogy ebben a pillanatban sajnos nagyon megnehezíti a mi együttműködésünket. Ez nem bírálat más nemzeti közösségek, kisebbségek számlájára. Egyszerűen egy tény megállapítása.

Ami az autonómiát illeti, itt úgy éreztem, hogy végül is mindenki egyetért. Csak bizonyos autonómia formák segítségével lehetséges egy közösség önazonosságának a megőrzése. Ezzel kapcsolatosan talán két gondolatot azért elmulasztottam még a bevezetőben elmondani. *Az autonómia megvalósításához több úton el lehet jutni.* El lehet jutni még akkor is, amikor például a román politikai életben ez nagyon-nagyon erős támadásoknak van kitéve, egy olyan társadalomban és egy olyan államfelfogásban, amely még a valós, reális helyi autonómiát, vagy helyi önkormányzatokat is tagadja. El lehet jutni egyrészt olyan okfejtéssel, hogy amennyiben elfogadom azt a gondolatot, hogy egy közösség hosszú távon meg kívánja

Keletről Nyugatra Európa közepén

őrizni önmagát olyan körülmények közepette, amikor számbeli kisebbségben van egy ország lakosságához képest, és nagyon sok helyen vegyesen él, vagy helyi közigazgatási egységekben is számbeli kisebbségben él a többséghez képest, akkor el kell jutnom ahhoz a konklúzióhoz, hogy a külön létre, vagy amit ellenünk támadásként használnak, arra a bizonyos „szeparatizmus”-ra, tulajdonképpen szükség van. Mert nemcsak erőszakos asszimilációval kell számolnunk, hanem egyfajta társadalomfelfogásban egy természetes felmorzsolódással és természetes asszimilációval is számolnunk kell. Kérdés az, hogy ki hogyan közelíti meg ezt a kérdést. Én a magam részéről úgy közelítem meg, hogy amennyiben azt vállaljuk, hogy ezt a közösséget meg kell őriznünk, akkor azt is vállaljuk, hogy ennek a természetes asszimilációnak is ellene kell szegülnünk bizonyos különletformák megteremtésével.

A másik okfejtésre, ami az autonómia mellett szól talán nem is kell kitérnem. Ha egy közösség önmagát kulturálisan, hagyományaiban, történelmében, mentalitásában és gondolkodásmódjában sajátosnak és különállónak érzi, akkor ehhez a különállásához a megfelelő formákat meg kell teremtenie. Bizonyos nyelvi jogok, nyelvhasználati jogok statuálásával megteremteni nem lehet, mert románok és magyarok között – ezt is ki kell mondani – nem annyi a különbség, hogy az egyik nép románul beszél, a másik magyarul, hanem ez gondolkodásmódban, kultúrában, más területeken is külön értékeket jelent. Ezeknek a külön értékeknek a megőrzése, továbbfejlesztése és kinyilvánítása pedig csak az ilyen különletformák megteremtésével lehetséges.

Sinkó István RMDSZ képviselő:

Az első konklúzió, amit levonok az egészből, hogy semmiféle politikai konstelláció nem jogosít fel minket arra, hogy jogi, alkotmányjogi és közigazgatási jogi dilettanciáról tegyünk tanúbizonyságot. Így hát nem marad más hátra, mint hogy megmagyarázzuk a bizonyítványunkat. Enyhítő körülmények azok, amelyeket el fogok mondani, és tiszta bizonyítvány magyarázás lesz. Három részre osztanám azokat a kritikákat, szakkritikákat, amelyek a törvénytervezetünket érték. Első a fogalmak tisztázatlansága, a másik bizonyos következetlenségek, tehát a fogalmak összekötése hézagos és nem következetes. A harmadik: bizonyos hézagok. Struktúrák, intézmények nincsenek körülírva, nincsenek eljárási szabályok belefoglalva ebbe a törvénytervezetbe. Bizonyos hatáskörök sincsenek tisztázva. Márpedig minden ilyen államigazgatási és politikai struktúrának az elsődleges eleme, hogyan jön létre, tehát milyen procedúrán megy keresztül, és ha már megszületett, akkor mik a hatáskörei. Ez a legfontosabb. E nélkül minden törvény nagyon szép, nagyon deklaratív, de nem tartalmaz semmit. Ez így igaz. Csakhogy figyelembe kell vennünk azt a politikai konstellációt, amit a szlovákiai kolléga is érintett. Mi abszolút tisztában vagyunk azzal, hogy mindent el fognak fogadni, kivéve azt a szót, hogy autonómia. Nevezhetjük azt öngazgatásnak, önkormányzatnak, ezt a fogalmat magyar szájából abszolút eretneknek veszik. Amíg a román alkotmány há-

romféle autonómiát alkalmaz és szabályoz, nem fogad el semmiféle, a kisebbségekre vonatkozó autonómiát, tehát azokat a bizonyos fokozatokat, amiket itt próbáltunk felvázolni ebben a törvényben. Akármilyen tartalommal töltjük is meg. *Ez a törvénytervezet nem lesz másra jó, mint hogy szoktatjuk őket a fogalomhoz. Próbáljuk mi, a kisegér nevelni az elefántot.* Ez a törvénytervezet ezt célozza meg, és kb. ennyire fog telni az erőnkből, ahogy a jelenlegi politikai helyzet kinéz.

Visszatérve a szakmai problémákra. Felvetődött a magyarság képviseletének a kérdése. Ezt Bárdi Nándor úr és részben a professzor úr is érintették. Ebben a törvénytervezetben egy szakasz annyit mond erről, hogy periódikus választások során fogja megválasztani a képviselőit. Egy másik szakaszban azt is belevettük, hogy minden kisebbség, illetve autonóm közösség, amely így határozza meg önmagát, statútumban fogja ezt lefektetni. Itt megint csak az autonómia következetességét akartuk bevenni. Mindegyik nemzeti kisebbség, amelyik deklarálja, hogy autonóm közösségként akarja magát meghatározni, intézze el ő maga, hogy milyen katasztert vezet fel magának, hogyan választ, milyen listás, név szerinti, vagy kevert módszerű választással választja meg a képviselőit és hogyan szelektálja ki a vezetőségét! Ebben a valóban summás megfogalmazásban mi az autonómia következetességét láttuk.

A másik probléma mint jogászt feltétlenül kell, hogy érdekeljen. Mennyiben fér bele a mi törvénytervezetünk a Román Alkotmányba? Ez a legnagyobb problémánk. A Román Alkotmány jelenleg csak az egyéni kisebbségi jogokat ismeri el deklaratívén. Garanciákat nem hajlandók adni. Egyetlen kapaszkodónk a Román Alkotmány 13. és 20. §-a, amelyek kimondják, hogy a Románia által ratifikált nemzetközi szerződések beépülnek a román jogrendszerbe, a 20. § pedig kimondja, hogy kollízió esetén, tehát ha ütközés van a belső jogrendszer rendelkezései és a ratifikált nemzetközi szerződések között, amelyek az emberi jogokra vonatkoznak, akkor az értelmezésben és az alkalmazásban a ratifikált nemzetközi szerződéseknek előnye van. Amikor ezt a tervezetet elkészítettük, folyamatban volt Románia felvétele az Európa Tanácsba. Az végül is megtörtént, ha jól tudom októberben, és bizonyos feltételekkel történt meg ez a felvétel, ahol egy egész sor nemzetközi okmány van felsorolva, amelyeknek a ratifikálását kéri, ajánlja és elvárja az Európa Tanács Romániától. Most mi, a kis naivak *kénytelenek voltunk azt feltételezni, hogy a román kormány, amikor ratifikálja ezt a teljes jogú felvételt, komolyan veszi ezeket az ajánlásokat*, és alá fogja írni azokat a nemzetközi egyezményeket, amelyek nagy része, mint mondtam, azoknak a bizonyos Alkotmány szakaszoknak alapján be fog épülni a román jogrendszerbe, és esetleges kollízió esetén előnyben fog részesülni. Ez volt az alapja alkotmányjogi elképzeléseinknek, s ezért haladják meg a jelenlegi Román Alkotmányt a kisebbségi törvény bizonyos kitételei.

Ezzel be is fejezném. Szeretnénk írásban is megkapni az észrevételeket. Nem akartunk törvényünkben leírni olyan jogokat, amelyek eleve meghaladják a román közigazgatási jognak a jelenlegi hatáskörét. *Egy magyar autonóm kisebbségi terület, ha körülírjuk azokat a jogokat, amelyeket igényelünk, evidens módon meghaladja azokat a hatásköröket, amelyeket a mai román jogrendszer lehetővé tesz.*

Keletről Nyugatra Európa közepén

Varga Attila RMDSZ képviselő:

Szeretnék visszautalni a Bárdi Nándor által felvetett problémákra. Úgy érzem, hogy azok a legsúlyosabbak, és nekünk végig kellett volna gondolnunk. Köszönettel tartozom ezek megemlékezéséért. Annyiban azért vitáznék vele, hogy itt a probléma, a dilemma nem úgy merül fel, hogy mozgástér, vagy kényszerpálya. Azáltal, hogy megvan ez a törvénytervezet – vagy, uram bocsá', elfogadják, ami erősen kétséges –, a mozgástér még önmagától nem tágul. Ha viszont nem fogadják el, még akkor sem leszünk tehetetlenek egy kényszerpályán. Az persze valós dilemma, hogyan lehet beépíteni bizonyos önkormányzati elemeket egy olyan jogrendbe, ami nem ismeri azt, hiszen a közigazgatásban is az erős, kemény centralizációt fogadja el, és még a közigazgatásban sem fogadja el az önkormányzatot. Akkor hogyan fogadna el egy kisebbségi, egy etnikai elvű önkormányzatot?

Jogos hiányként hangzott el, hogy nincs részletes indokolás. Egyrészt a román jogalkotási technikában hiányzik, ami a magyarban megvan, hogy a törvényszöveget szakaszonként indokolja. Ez nem egy bevett szokás. Ez nem jelenti azonban azt, hogy nekünk nincs egy meglehetősen komoly dokumentációs anyagunk, amivel alkalomadtán, a vita során érvelni tudunk. Nagyon jól tudom, hogy ez akkor ér valamit, ha itt van előttünk, összegyűjtve, bekötvé. Megint csak azt mondhatnám mentségül, hogy nekünk ez alatt a négy év alatt – és éppen a RMDSZ nagyon szerteágazó vállalásai miatt – nem volt, nem is lehetett elég az az idő, hogy olyan típusú elemzéseket végezzünk. Nyilván azonban azokra messzemenően szükség van, hiszen akkor tudunk igazán jól érvelni, és kiállni ezek mellett a gondolatok, jogelvek mellett.

Ami az önkormányzati kérdéseket illeti, ez valóban nagyon nehéz probléma. Csak annyit említenék, hogy miért utaltunk a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájára. Nem mondom el ennek a politikai, belső RMDSZ-beli politikai vonatkozásait, de önöknek azt tudniuk kell, hogy a román közigazgatási törvény, a helyi közigazgatásról szóló törvény úgy készült el, hogy valójában teljesen kiforgatta az Európai Chartának még a kötelező előírásait is. Meghirdeti ugyan a helyi autonómiát, de olyan fékeket és olyan eszközöket visz bele, ami lehetetlenné teszi a helyi autonómiát. Egy ilyen fázisban tehát már az is jó volna, ha a közigazgatás szintjén az Európai Chartában levő előírásokat pontosan nyomon követné a román törvény. Végezetül azt szeretném még elmondani, hogy ez a törvénytervezet csak az első lépése, és nem a lezárása valaminek. Talán nem is afelé tett lépés, hogy ezt a román jogrendbe bevigyük, mert nincs rá partner, nincs rá politikai akarat, de arra mindenféleképpen jó, hogy a román politikai közeget és a román politikai mezőnyt, ha úgy tetszik, egy kicsit megmozgassuk. A közvéleménybe az olyan, tabuként kezelt fogalmakat, mint az *autonómia* és *önkormányzatok*, *belső önrendelkezés*, bevigyük, megbarátkoztassuk a román és a romániai magyar közvéleményt ezekkel a fogalmakkal. Nem képzelem el, hogy ez egy rövid időre kiszabott munka lenne, mert nincs rá se partner, se közeg. Dél-Tirolban és máshol sem egy-két nap alatt oldódtak meg ezek a kérdések. Nekünk is egy hosszabb periódusra kell beren-

dezkednünk, és idővel és következetes munkával az erőfeszítésünk talán meghozza a gyümölcsét.

Csapó József, az RMDSZ szenátora:

Felmerülhet az a kérdés, hogy ezt a törvénytervezetet megelőzte-e elvi vita arról, hogy a 2 milliónyi romániai magyarságnak melyek az igényei önazonossága fejlesztése, megőrzése, továbbadása tekintetében. Született-e olyan politikai, vagy közösségi állásfoglalás, amely kinyilvánította, kinyilatkoztatta azt, hogy a romániai magyarság milyen körülmények közepette óhajtja továbbra is vállalni a számbeli kisebbségi sorsot. És ha erre kényszerítettett, akkor melyek azok a feltételek, amelyek közepette meg tudja őrizni azt, hogy 2 millió magyarként, magyar anyanyelvűként, a magyar kultúrnemzethez tartozóként ott éljen tovább szülőföldjén? Az RMDSZ kolozsvári nyilatkozata kinyilvánította, kinyilatkoztatta, hogy a romániai magyarság a belső önrendelkezés jogával él, és óhajt élni. Tehát nem kéri a jogot, ezt a jogot kinyilvánította, hanem megkeresi – és ma is keresi – azokat a formákat, a Közképviselői Szövetségen keresztül, amelyek lehetővé teszik azt, hogy a különböző történelmi és területi feltételek közepette olyan önálló közösségként létezzen, amelyben nem veszélyeztetetik sem fizikai létében, sem szellemiségében, nyelvében, nemzeti hovatartozásban. Ezen a ponton és ebben az összefüggésben a kérdés az, hogy megvitatta-e közösségként? Volt-e lehetősége arra, hogy különböző mintákat elemezve vállalja közösségként azt, hogy igen is, politikai szubjektumként létezve, államalkotó tényezőként megjelenve, a következő autonómia formákat vállalja és óhajtja gyakorlatba ültetni?

A környezet, amelyben élünk, visszautasítja még magát a kifejezést is. Volt idő a négy év során, amikor nemcsak a tőlünk kívülálló közösség utasította vissza, hanem a saját közösségünkben lévő tagok egy része is. Nem előzhette meg, mert nem léteztek a feltételek, hogy egy politikai kinyilatkoztatás tárgya lehessen egy ilyen jellegű eszmecsere és következtetés. Memorandumom tervezete 1993 nyaráig, illetve tavaszáig zárolt volt, és azt az RMDSZ korábbi vezetősége, bővített Elnöksége zárta, és Markó elnök úrnak köszönhető az, hogy 1993. március 15-i jegyzéssel nyilvánosságot láthatott, és megjelenhetett. Ez a Memorandumtervezet tulajdonképpen egy politikai, társadalmi, közösségi állásfoglalást jelentene, vagy jelentett volna arról, hogy milyen körülmények, milyen feltételek, milyen jogok szavatolhatják, hogy az identitás, a nemzeti közösségi önazonosság éljen és továbbadható legyen.

Az elvi viták hiánya, a környezet, amelyben élünk kényszerhelyzetbe juttatta az RMDSZ-t, amely nem párt, hanem a romániai magyarság közképviselői és érdekvédelmi szövetsége. Nem pártként jelenik meg, nem pártként működik, viszont a parlamentben politikai alakulatként vagyunk jelen, mivel ez egy törvényes előírásnak a következménye. Ily módon, általános szavazás útján, mint politikai alakulat a választások idején jutottunk be a parlamentbe, a szenátusba és a Képviselő Házba. Természetes, hogy amikor megfogalmazódott egy ilyen jellegű törvénytervezet, akkor a vajúdas közepette a tét az volt, hogy ezen törvényter-

Keletről Nyugatra Európa közepén

vezetbe belefoglaljuk-e mindazokat az európai szintű normákat, s hagyományainkat, amelyek ilyen törekvésekben gazdagok és amelyek jelzik az igényt is, a megfogalmazott önrendelkezés kiteljesedésének és gyakorlásának az igényét? Milyen formában tudjuk mindezt megfogalmazni úgy, hogy a 2 milliányi magyarság törekvéseit is bele lehessen foglalni egy ilyen jellegű törvénytervezetbe, de mivel kisebbségi törvénytervezet is, megjelenjenek mindazok a normajellegű, normatív jellegű szabályozások, amelyek bármilyen létszámú, bármilyen területi vagy történelmi jellegzetességű, számbeli kisebbségben levő nemzeti közösségre vonatkoznak?

Ezért jelenik meg külön tényezőként és külön fejezetként a három autonómiaszint, bár nem eléggé körvonalazottan. Éppen arra törekedtünk, hogy különbséget tegyünk. Minden történelmi, területi hagyományokkal rendelkező közösség más és más megközelítést igényel. Tekintettel kellett lenni a kétezernyi, tízezernyi, vagy százezernyi népességű közösségekre is, ugyanakkor figyelembe kellett venni azt a körülményt is, hogy mi, magyarok 2 milliónyian vagyunk, hogy ez a 2 milliányi magyarság eljutott a társadalmi, politikai önmegbecsülés és önértékelés ama szintjére – és nem ma, hanem közel száz évvel ezelőtt –, hogy neki autonómiára van szüksége, ha számbeli kisebbségi sorsba kényszerítik. Ez az a különbség, amely a közösség nevében feljogosít arra, hogy magunkat nemzeti közösségként, magyar nemzeti közösségként, illetve autonóm közösségként fogalmazzuk meg, mint politikai szubjektumot és mint államalkotó tényezőt. Természetesen, lehetne vitatkozni azon, hogy ez a körülhatárolás jelenjen-e meg egy ilyen jellegű törvénytervezetben, és miért nincs benne például a nemzeti kisebbségre és az autonóm közösségre vonatkozó definíció. Miért nincs benne? Az 1201-es ET Ajánlás, első cikkelyében, külön öt tételben megfogalmazza, hogy mi a nemzeti kisebbség. Át is vettük, az eredeti szövegben – amit előterjesztettünk a Szövetségi Képviselők Tanácsában – még benne volt. Áldom az itt levő Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének a négy vagy öt tagját, akik figyelmeztettek arra – addig nem jöttünk rá, és abban a pillanatban, ahogy az érv elhangzott, visszaléptünk a definíciónak a közlésétől, hogy az Európa Tanácsi megfogalmazás szerint az Erdélyben élő csángók kizárhatók a magyar nemzeti közösség sorából, mert nem beszélik a magyar nyelvet. Pedig az egyik alapvető kritérium az Európa Tanácsi 1. cikkely szerint, hogy „azonos nyelvet használ”. Ezzel a kritériummal a csángók százezres tömegét zárhattuk volna ki a magyar nemzeti közösség sorából.

Egy másik érv, hogy miért nincs definíció? – Mert alapvető európai tétel, ahol működnek a demokráciák, és ahol léteznek a működőképes autonómiák különböző formái, nem szólva az ENSZ okmányokról, hogy egy nemzeti kisebbséghez való tartozás kinyilatkoztatása az egyén szuverén joga. Ez nem vizsgálható, és semmiféle hátrány ebből az identitásválalásból nem származhat. Nem mertük tehát a továbbiakban kritériumok alapján meghatározni, hogy ki az, aki politikai szubjektum óhajt lenni közösségként és államalkotó tényezőként. Az RMDSZ ezt kinyilatkoztatja, és vállalja a romániai magyarság, vagy bármelyik nemzeti, etnikai, nyelvi vagy vallási kisebbség nevében. Tessék, válasszon bárki! Tudom, hogy az itteni törvény minden közösséget, amely más nyelven beszél, nemzeti kisebbségnek

és államalkotó tényezőnek tekint. Nagyszerű dolog, de más feltételek közepette vállalja mindenki, hogy elér-e erre a szervezetségi, társadalmi, öntudati szintre, hogy igenis meg akarja fogalmazni azt, hogy ő az önrendelkezés, illetve a belső önrendelkezés egy bizonyos formájával óhajt élni és autonómiaformákban óhajtja ezt az önrendelkezést kiteljesíteni!

Ezek azok az alapvető kérdések, amelyek munkálkodnak bennünk. Minek tartjuk mi magunkat? *A romániai magyarság ma már visszautasítja, hogy nemzeti kisebbségként definiálják*, mert csakis számbeli kisebbségnek tekinthető, de egyenrangú a többségi nemzettel, és ezért közösségként, a közösségi jogok gyakorlójának tekinti magát, ahogy évszázadok óta tekinti nemzeti közösségnek és a törvénytervezet értelmében autonóm közösségnek. Az eredeti törvénytervezeti szövegben *nemzeti közösségként* fogalmazódott ez meg. A kompromisszum ára az, hogy *autonóm közösség* minősítése jelent meg. Miért nemzeti közösségként igyekeztünk megfogalmazni önmagunkat? Azért, mert egyenrangú, a magyar kultúrnemzet részeként, egy olyan közösségnek érezzük magunkat, amely számbeli kisebbségben él, de egyenrangúként a többségi nemzettel. *Nemzetiség, a nemzet kritériumaival élve*. Ilyen helyzetben fogalmazta meg, nyilvánította ki az RMDSZ a romániai magyarság nevében – nem mint párt, hanem mint érdekképviselői és érdekvédelmi szövetség –, a *belső önrendelkezést*. Jelezve ezzel, hogy *az államon belüli önrendelkezésről van szó*, és nem államok közötti vagy államon kívüli, vagy egyéb önrendelkezési formákról. Azt a hat önrendelkezési formát ma már a szakirodalom nagyon jól ismeri. Az RMDSZ a belső önrendelkezésre hivatkozva, a helyzetet kényszerű módon vállalva nyilvánította ki, hogy számbeli kisebbségben él, de nemzeti közösségként, a magyar kultúrnemzet részeként, és igenis, a történelmi, területi hagyományainak, feltételeinek megfelelő jogokat meghirdetve és követelve.

Ha már az ET 1201-es ajánlására is hivatkoztam, nem is olyan nagy baj, hogy még nem hagyta jóvá a Miniszterek Tanácsa, amelynek 1993. október 7–8-i ülésén kellett volna szavaznia erről az kérdésről. A Worms fogalmazta eredeti szövegből a közösségre való utalást mindenhol, minden cikkelyből kihagyták, amely úgy kezdődött, hogy *a nemzeti kisebbségek és a hozzá tartozó személyek jogai*, és csak az jelenik meg legtöbb helyen, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó *személyek jogai*. Ezzel megint az a logika érvényesül, az a minősítés, hogy *csak az egyénnek van joga, aki a nemzeti kisebbséghez tartozik, de már magának a közösségnek nincs*. Habár az 1201-es angol eredeti címe jelzi, hogy a nemzeti kisebbségekre vonatkozó jogokról van szó, amely protokoll a kiegészítő jegyzőkönyvét képezi majd az Európai Emberjogi Egyezménynek. Már maga a cím hivatkozik a közösségi jogokra. Nem akarom tovább részletezni, de javasoltam Európa Tanácsi parlamenti tagoknak, hogy nagyon alaposan és főleg szakértői szinten – úgy ahogy be lehetett vinni a 11. cikkelyt, és az a magyar parlamenti képviselőknél volt az érdeme –, lehetne jobbitani, és valóban közösségi jogok tárává tenni ezt az 1201-es ajánlást.

Történt már utalás az autonómia formákra. Nyilvánvaló, és elismerem, hogy nagyon vázlatos a törvénytervezetben ennek a tételnek a kifejtése. Nem tudunk kompromisszumos

megoldást találni, hogy erre az autonómia-elképzelésre épüljön a törvénytervezet. A kompromisszum vezetett odáig az utolsó pillanatban, hogy így jelent meg, ahogy van. És hivatkoztunk a statútumokra. Kérdelem azonban: léteznek ezek a statútumok? *A személyi autonómia, a helyi öngazgatás statútuma, a regionális öngazgatás statútuma?* Kidolgoztuk ezeket? Ez nemcsak a romániai magyarság vonatkozásában kérdés, hanem ott, ahol erre törekszik a magyar közösség. Javasoltam egy változatot, egy tervezetet a regionális autonómia önkormányzatának statútumára vonatkozóan. Most dolgozunk a helyi öngazgatási autonómia statútumán. Ott van azonban a személyi autonómia statútumának a kérdése. Olyan közösségi szellemi összefogásra van szükség, amely ezt felvértezi, és szövegbe, valóban jogi szövegbe helyezi. A helyi öngazgatási autonómia általában az önkormányzatok szintjén jelenik meg, ott, ahol létezik önkormányzat. Összeegyeztethető-e ez a helyi öngazgatásról szóló 1969-es törvénnyel? Természeteszerű, hogy csakis akkor egyeztethető össze, ha olyan autonóm öngazgatásra törekszünk, amely beleilleszhető a helyi közigazgatási törvénybe. Ha erre azonban nem lesz hajlandó a román törvényhozás, és nem lesz meg a politikai akarat, akkor olyan öngazgatási, önkormányzati, kisebbségi önkormányzati formákra kell törekednünk, amelyek például itt a törvénytervezetben megjelentek, illetve vannak olyan országok, amelyek hasonló módon oldják meg ezen törekvéseket.

Hova helyezzük ezeket az autonómia kérdéseket, és egyáltalán az autonóm közösség kérdését? Engedjenek meg néhány példát arra, hogy az Európai Közösség országában miként kezelik ezeket a közösségeknek a kérdését. Az autonóm közösség külön megjelenik a Spanyol Alkotmány 137. és 143. §-ában, külön fejezet foglalkozik az autonóm közösségekkel. Ezek mind egységes államok: Finnország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Belgium. „Régiók autonómiája” Franciaországban, a „régiók és a nemzetiségek autonómiája” Spanyolországban, „nyelvi közösségek” és „régiók” Belgiumban, „kulturális közösségek” Belgiumban, „különleges státuszú régiók” Olaszországban, „területi közösségek” Franciaországban, „történelmi autonómista törekvések” kifejezés a portugál alkotmányban. Tehát behelyezhetők ezek a kifejezések. Az EBEÉ dokumentumok pozitív gyakorlatként és alkalmas megoldási formákként értékelik e közösségi önkormányzati formák, autonómiák életbeléptetését, működését ahhoz, hogy a belső és külső biztonsági kérdések ne váljanak konfliktusforrásokká, s hogy a számbeli kisebbségben levő nemzeti közösségek sorsát demokratikus körülmények között és a jogállamiság szintjén megoldják.

Kovács Péter diplomata, szakértő, írásbeli észrevételei a *Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről* című anyaghoz (Párizs)

Az észrevételeket a tervezet menetét követve cikkelyenként teszem meg. *A dőlt betűvel szedett szöveg az „ördög ügyvédjeként” a román állam által előhozható érveket tartalmazza, a „rendes” szöveg az én egyéb megjegyzéseim.*

29. o. **„nemzeti kisebbségek és autonóm közösségek”** (s ez vonatkozik természetesen az összes későbbi előfordulásra is): *ilyen állandósult szókapcsolatot az univerzális és az európai nemzetközi szerződések s különösen azok, amelyeket a 30. oldalon felsorol, nem ismernek.* Ez igaz, de ettől még elfogadható, amennyiben a politikai-parlamentari közhangulat olyan. Ennél fontosabb azonban az, hogy a törvénytervezetben felsorolt jogok túlnyomó része olyan, hogy technikailag anélkül is gyakorolható, hogy a „nemzeti kisebbségek és **„autonóm közösségek”** lennének a címzettjei. Ezt az alku pozíció kialakítása szempontjából is hangsúlyozom. A tervezet inkább a jövőre nézve hasznosítható intézmény gyanánt vezeti fel az autonóm közösségeket, nem tartalmaz olyan egyértelmű jogosítványt a belső önrendelkezést és a kapcsolódó általános elveket leszámítva, például a vétőjog kapcsán sem egyértelmű ez amelyeket már most hozzájuk telepítene.

„Egyéni és **közösségi** jogaik gyakorlását”: *a kisebbségvédelmi univerzális és európai dokumentumok az egyéni jogvédelmet ismerik csak el.* Ettől ugyan még lehet belső jogi alapon eltérés, lásd a szlovén, magyar, finn megoldást. Az egyéni jogvédelem kizárólagosságát hirdető francia alkotmányjogi felfogás is eljutott odáig, hogy Korzika „collectivité territoriale” gyanánt speciális státuszt kapjon. A kérdés nyilvánvalóan az, hogy van-e készség bizonyos probléma megoldására és bizonyos intézmény bevezetésére. Ha igen, úgy elvben számos „kollektív jogi típusú” intézménynek meg lehet teremteni az egyéni jogi lefordítását. Az Európai Tanácsban jelenleg a bécsi csúcsértekezlet mandátuma alapján folyó kodifikáció a „kollektív gyanús” jogoknál az „állam köteles biztosítani”, illetve az állam nem akadályozhatja” fordulatokkal operál, és azzal, hogy „a kisebbségek védelme és a kisebbségekhez tartozó egyének jogai”.

Belső önrendelkezéshez, saját intézményrendszerhez való jog: *ezt az univerzális és az európai jogi dokumentumok és a 30. oldal hivatkozott szerződésai nem tartalmazzák és bevethető a jól ismert dezinformációs fegyvertár.* Az önrendelkezés és a kisebbségi jogok összekapcsolása a nemzetközi bíróságnak tekinthető Badinter-bizottság 2. sz. tanácsadó véleményében azonban megtörtént. Szerbia kérdésére, hogy rendelkezik-e a boszniai és a horvátországi szerbség az önrendelkezési joggal, a válasz a következő volt: (...) 1. § (...) a nemzetközi jog mai állapotában nem pontosítja az önrendelkezési jog összes következményét. Az bizonyos (...), hogy az önrendelkezési jog nem vezet a függetlenné vált államok ha-

Keletről Nyugatra Európa közepén

tárainak megváltozásához, ha csak az érintett államok ehhez nem járulnak hozzá. 2. § Ha egy államban egy vagy több, etnikai, vallási vagy nyelvi közösség él, ezeknek a csoportoknak a nemzetközi jog értelmében joguk van arra, hogy identitásukat elismerjék (...) A nemzetközi jog immár imperatív normája értelmében, az államok kötelesek a kisebbségek jogait biztosítani (...) 3. § Ezen túl, a két 1966-os Egyezség okmány az önrendelkezési jogot az emberi jogok védőelveként fogja fel. E jog értelmében minden emberi lény választása szerinti etnikai, vallási vagy nyelvi közösséghez tartozónak vallhatja magát (...)” Ez azonban még mindig kevés a belső önrendelkezés fogalmának tisztázásához. Jóllehet a belső önrendelkezés fogalma elsődlegesen éppen békítő, nyugtató hatású lehetne (azaz, hogy nem külső, tehát nem implikál elszakadásra is felhatalmazó jogot, s ennyiben közel áll a Badinter-bizottság fejtegetéséhez), nyilvánvaló, hogy jelenleg nem tárgyalási alap a román államnak. Ez még nem baj: lehetne-e a 19–20. századi magyar parlamenti felszólalásokból elővenni erre utaló akkori román képviselői (Maniu stb.) felszólalást? Az alkuban ismét az a fontos, hogy „a bizonyos közigazgatási szférákban a kisebbségek képviselői intézhessék érdemben az ügyeket” elvet hajlandó-e a tárgyalópartner elfogadni. Nem nagyon hiszem, de ebben az esetben messze elmarad az annyira áhított európai élvonaltól: Aland, Feröer, Korzika, Dél-Tirol stb.)

30. o. Nem lenne jobb „megerősítve a Gyulafehérvári Kiáltványban foglaltak alkotmányjogi érvényét”? 12. szakasz: az „*autonóm közösség*” és a „*belső önrendelkezés*” fogalmakat a javaslat tautológia gyanánt egymással határozza meg. Ez igaz! A román nemzettel együtt politikai szubjektumként államalkotó tényezők.” Ez ellentmond a román alkotmánynak, azaz itt alkotmánymódosítást implikál a javaslat. Az alkotmány a román nép fogalmát használja. A Gyulafehérvári Kiáltvány szövegének alkotmányjogi érvényének megerősítése itt jól jönne! *A kisebbségek így kizáródnának a nemzetből, illetve kizárják magukat abból, anélkül, hogy ebben valamilyen kontrollhoz jutna az állam. A francia Alkotmánybíróság is alkotmány erejűnek minősítette a francia nép fogalmát és tagadta a korzikai nép, mint a francia nép komponense” megfogalmazást.* Ezt leszámítva azonban a Conseil Constitutionnel jóváhagyta a kozikai autonómia lényegét.

Alku: „az alkotmány és a törvény alapján speciális státuszra jogosult”. (A „special status” az egykori Lord Carrington tervben használt körülírása az autonómiáknak.)

6. szakasz: „**Azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben az egy nemzeti kisebbséghez vagy autonóm közösséghez tartozó személyek többségben vannak, a helyi öngazgatási autonómiát (...) gyakorolhatják.**” Amennyiben a nemzeti kisebbség helyi többséget képez (s ha a képviselőtestület összetétele is így alakul), nincs igazi jelentősége annak, hogy autonómiának mondjuka vagy, hogy külön cikkelyt kape egy kisebbségi törvényben. Egy jogállamban (!!) a kérdés a helyi önkormányzatok és a központi kormányzatszervek közötti kompetencia megoszlás mértéke.

„Az első bekezdésben megjelölt esetekben az illető kisebbség hivatalos nyelvként is használhatja anyanyelvét.” Én veszélyes és teljesen indokolatlan szűkítésnek tartom ezt a megfogalmazást. (A nyelvhasználatra vonatkozó többrendbeli utalásokat jó lenne egybefésűlni!) Ebből az következik, hogy hivatalos nyelvként csak a kisebbség által kisebbségben lakott településekben az anyanyelv használat bizonytalan. *A román állam eleve nem fogadja el, hogy ne a román legyen a hivatalos nyelv* (nyugati példák, dezinformáció). Ennél sokkal perspektivikusabb, ha a törvény a kétnyelvűséget célozza meg: azaz „mindenütt, ahol a kisebbség egy bizonyos (10–15) %-ot elér, az illető kisebbség nyelve a román államnyelv mellett második hivatalos nyelvnek minősül.” Ez esik egybe a Nyelvi Charta koncepciójával is!

8. szakasz: Ki gyakorolja a **vétójogot**? Milyen formában tudja érvényesíteni a helyi kisebbség erre irányuló akaratát? Helyi népszavazás, illetve kezdeményezés? Ombudsman? Helyi önkormányzatban választás révén helyet foglaló kisebbségi képviselő vétójoga? Kereseti jog az Alkotmánybírósághoz? Itt nyilvánvalóan alkotmánymódosítás implikálódik. Az önazonosságot érintő kérdéseket nem lenne praktikus felsorolni? (például cikkelyszám szerűen.)

9. szakasz: *A román állam képviselője feltehetően ragaszkodni fog a „területi integritás védelmének, illetve a törvényes rendnek megfelelően” fordulat beviteléhez.* Ebbe bele lehet menni azzal együtt, hogy a Nyelvi Charta, illetve az ET n°106 egyezménye irányadó.

10. szakasz: **„Ezek be nem tartása esetén (...)”** A „minden törvényes eszköz felhasználására” akkor is jogosult a kisebbség, ha esetleg mégis betartaná a román állam vállalásaait. Például a törvény módosítására irányuló előterjesztés stb.

„Tilos a kulturális objektumok, történelmi műemlékek, emlékművek...” Az állam köteles e tilalomnak az önkormányzatokkal szemben is érvényt szerezni (alkotmány vagy törvénymódosítás igénye).

11–12. szakasz: *„Az ország területi integritása megóvása elvének szem előtt tartásával stb.”* Elfogadható.

14. szakasz: Csak támogatni tudom, elvégre a magyar kisebbségi törvény kapcsán 1989–90-ben én vetettem fel. Itt nem kellene-e ugyanazokat a részleteket mellékelni, mint a magyar kisebbségi törvény melléklete (ti. a „lap” kérdésének és opcióinak megfogalmazása)?

Keletről Nyugatra Európa közepén

18. szakasz d): *Itt nyilvánvalóan korlátozásokat kíván majd beszúrni a román fél.*

23. szakasz: Lásd, amit a közösségi jogokról fent írtam! Amennyiben a román fél a közösségi jogok koncepciójának mechanikus tagadásába sáncolja el magát, b) és c) kivételével az igényelt intézmények átírhatók az individualista koncepció szerint is.

h): „**bármely legitim szervezetük révén**”: ez könnyen a magyarság ellen fordulhat, mivel az állam erre alapozva könnyen tud manipulálni: például létrehozza a Szociális Demokrácia Pártja helyi vagy országos szervezetének „magyar tagozatát” létrehozza és ehhez hasonló alibi csoportokkal manipulál. – Lehet-e egyszerre több legitim szervezet? Melyik a legitim? Mi az a „bármely”? Nem jobb-e a kisebbségek parlamenti képviselőit vagy a Kisebbségi Tanácsot felruházni ezzel a joggal? Vagy az utóbbi kisebbségi tagjainak kollégiumát? Esetleg a választásokon parlamentbe került kisebbség frakcióját és az „ingyen mandátumhoz jutott kisebbségi képviselőket egyenként, a reprezentált kisebbség esetében”? Nemzetközi szervezethez érdemben akkor fordulhatnak, ha az elfogadja a kollektív kereseti koncepciót. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye értelmében szervezet is fordulhat, de akkor, ha ő a sértett, vagy ha minden egyes tagja egyénileg ténylegesen vagy potenciálisan sértett.

24. szakasz: **A pénzügyi feltételek biztosításában** az állam nyilvánvalóan *az ésszerű határokon belül, a teherbíró képesség függvényében* stb. fordulatok bevitelére fog törekedni. Az RMDSZ pozíciója a Nyelvi Chartára támaszkodjon!

27. szakasz: Lásd a 24. szakasz kapcsán írottakat!

37. szakasz: Túlzott és indokolatlan szűkítésnek érzem a „különleges alkalmakat”. A különleges alkalmak ráadásul valószínűleg a román nemzeti ünnepekhez kötődnek. Elegendő, ha „előzetesen tájékoztatja”.

39. szakasz: Nem jobb, ha „egyenlő feltételek esetén a kisebbségek által jellemzően [nem feltétlenül többségben] lakott településeken a közhivatalok a kisebbség nyelvét is ismerő szakembert alkalmaznak.”?

44. szakasz: A megfogalmazás szerint kisebbségi nyelvet polgári perben csak akkor használnak, ha mindkét peres fél ugyanahhoz a kisebbséghez tartozik, és kéri. Ez kevesebb, mint a Nyelvi Charta, mivel ott arra is mód van, ha az egyik fél saját nyelvét használja perköltség konzekvenciák nélkül, ha a másik azt nem érti. A közigazgatási eljárás során az egyik fél mindig az állam, s az ügysem fogja kérni! A Nyelvi Charta jobb!

51–53. szakasz: *Nincs kidolgozva a személyi autonómia koncepciója. Hiányoznak a*

Magyarország és a magyar nemzet az új Közép- és Kelet-Európában

szervek, kompetenciák stb. Ez igaz! Az oktatásügy kapcsán például miért nem történt említés? Így a személyi autonómia a levegőben lóg.

54. szakasz: Indokolatlan szűkítés, hogy ott használhassák a magyar nyelvet, ahol a lakosságban a többséget képezik. Lásd fenn a 6. szakasz kapcsán tett megjegyzésemet a két-nyelvűségről.

5759. szakasz: Alku: a „regionális autonómia” kulcsszó kiejtése nélkül az Európai Önkormányzati Charta 10. cikkelye a helyi közösségek társulási jogáról szól. Lásd továbbá a Nyelvi Charta vonatkozó rendelkezéseit!

Hiányolom:

A törvény kapcsán annak rögzítését, hogy a kisebbségek külön hozzájárulása nélkül nem módosítható. Jelenleg akár el is fogadhatná a parlament – bevíve ezzel némi jó pontot, s évente a kellemetlen cikkelyeket szépen lassan sima többséggel hatályon kívül helyezi.

Az önkormányzati jogosítványok kapcsán (vö: belső önrendelkezés) egy olyan fordulat praktikus lehet, hogy „A törvényi és költségvetési feltételek biztosítottasága esetén az állam a közigazgatásban bizonyos hatáskörök gyakorlását – a csatolt ütemterv figyelembe vételével – átruházhatja a helyi önkormányzatokra (településekre), azok társulásaira, illetve az érintett kisebbségek személyi alapú önkormányzataira”.

Ütemterv: Dél-Tirol, Aland, Feröer. A személyi önkormányzat intézményeit ki kell dolgozni, e nélkül a törvényjavaslat vonatkozó részei levegőben lógnak, feleslegesek, illetve alapot adnak a demagógiára és a dezinformációra.